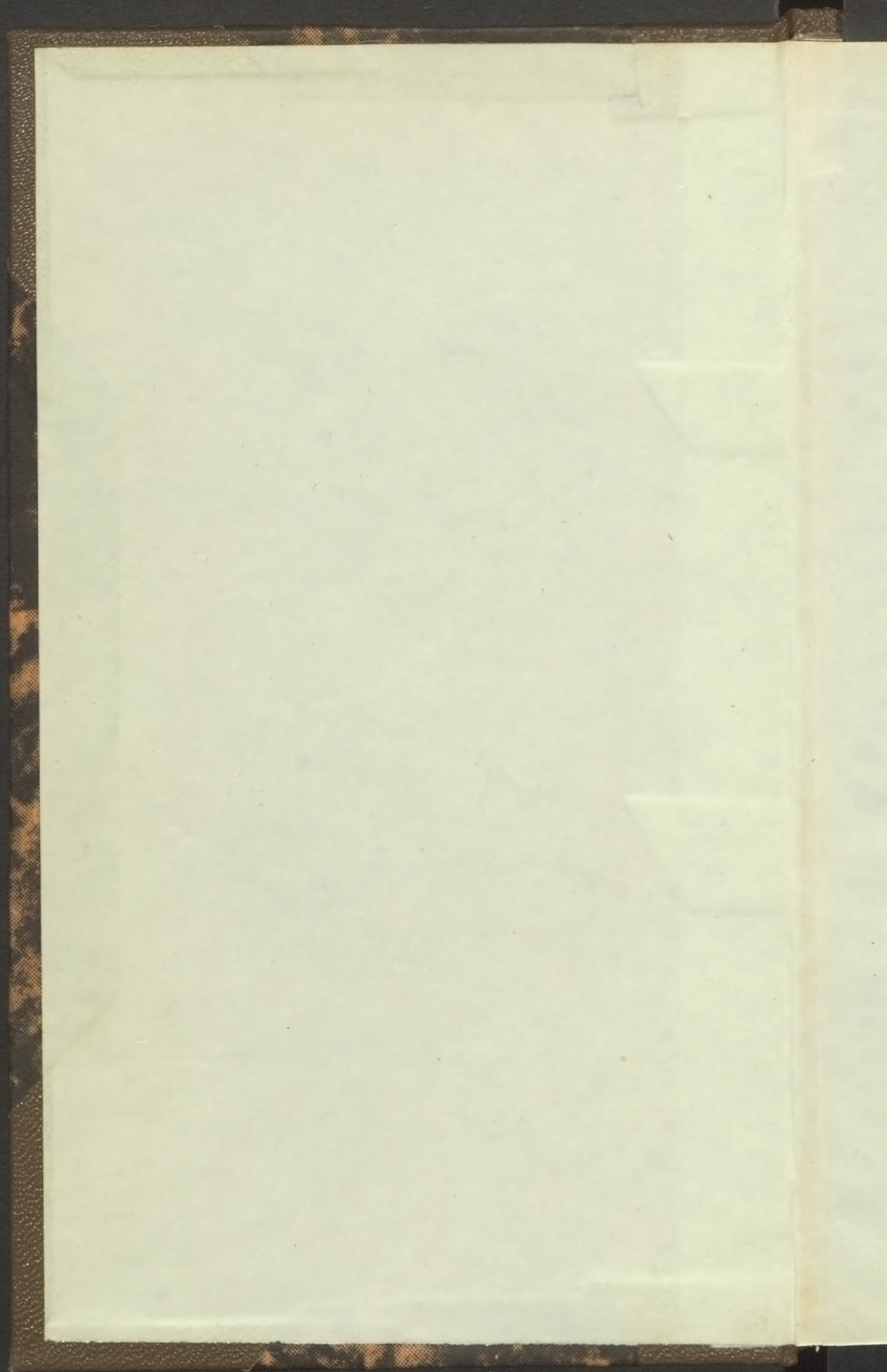
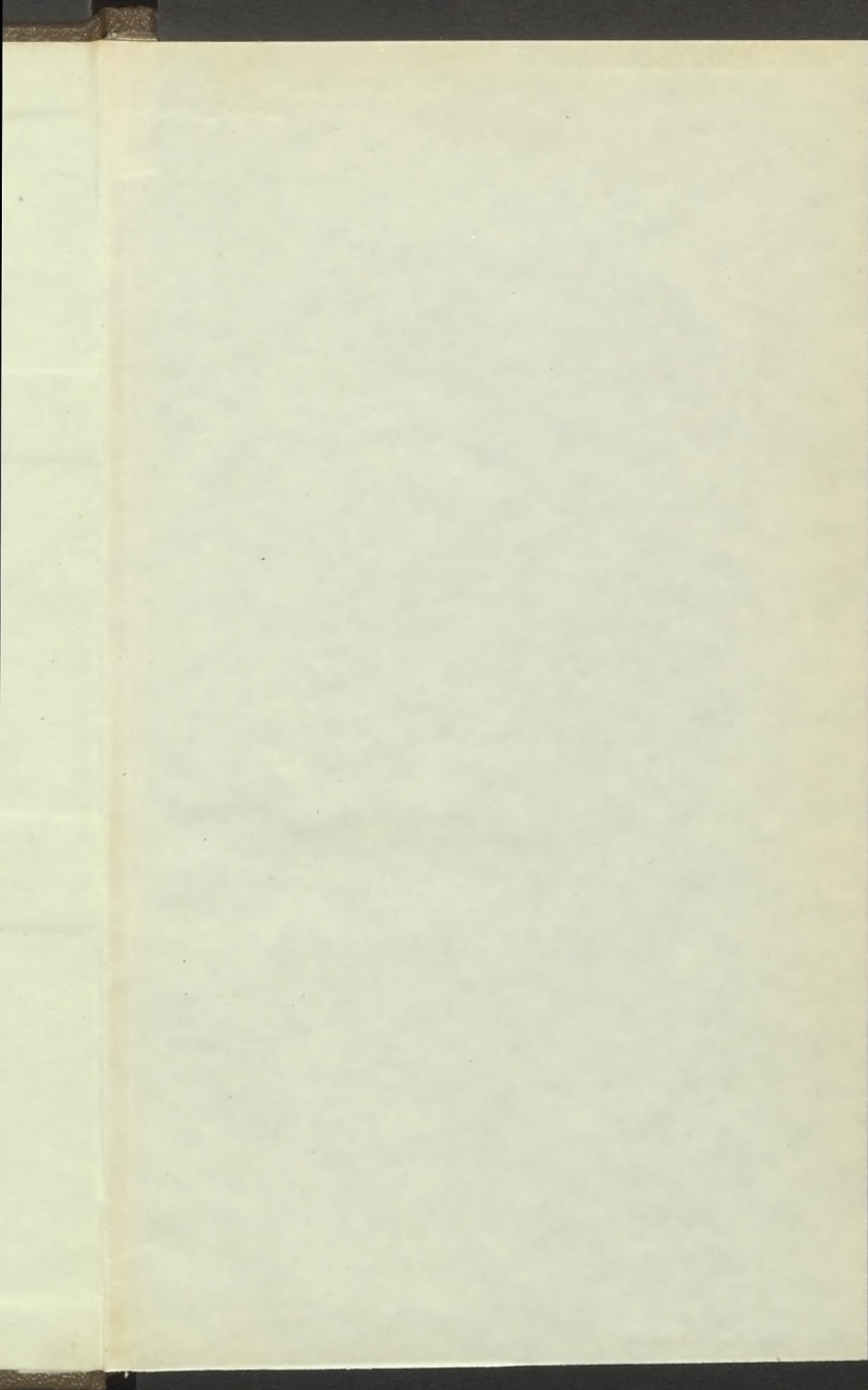

188.477

1

A

188477

IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

31

A SZULTÁN BIRODALMA

TANULMÁNY HÁROM ~~~~~
FÖLVONÁSBAN, PROLÓGGAL

ELŐSZÖR ADATOTT AZ URÁNIA
MAGYAR TUDOMÁNYOS SZIN-
HÁZBAN 1902 MÁRCIUS 18-IKÁN

A SZERZŐ SAJÁTJA

II. J. HEGEDÜS SÁNDOR munkái:

Az óriások világa

Tul a tengeren.

Alakok ~~~~~
a ködhomályban

Elbeszélések.

Amerika ~~~~~

Az Uránia-színház darabja.

Déli fjordok ~~~~~

Dalmácia álmképekben.

Amerikai színek ~~~~~

A szerző arcképével.

Beszélő éjszakák

Husz elbeszélés.

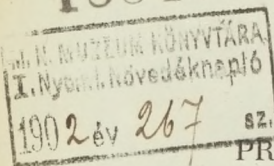
Kaphatók minden könyvkereskedésben.

19
M
M
M
Id
Me
Rö
S
Fe
Ig
Az
Ho
Ar
Me
Ar
Vé
S
El
Ar
A
Fé
Al
Vé
Ne
A
A
Mi
Év
S

188477

p.o. hung.
830^{zh}/_{e.}

PROLÓG

(Háromszoros kürtzó és dobpergés.)

Miért riad fel a kürt?
Miért perdül meg a dob?
Mi űzi, mi hajtja e nyugtalan zenét?
Idézesek órája talán ez,
Mely elénk hozza a várva várt mesét?
Rögzíti való alakjában ezer éj meséjét
S mind azt, mi kéjes s csodaszép e földön
Feltámasztja elénk, messze kelet mögül.
Igéret föld ha van, mesék országa ha él még,
Az lépjen elő a homályból most felénk,
Hogy merre van s mi jelvénye ennek,
Arra a regék titkos jelben megfelelnék.
Messze van, messze van, kelet ég sarkában,
Aranyszarv-öböl van város homlokában,
Vér bugyog a földén, csillag fénylik egén
S mesék születnek rajt, mindenütt a földén,
Él egy ország arany álmokképben
Arra messze délen, a keleti szélen.
A kék egén a mesebeli csillag helyett
Félhold ragyog édenszerű földje felett.
Álomból szöve egész története,
Vérrel borítva minden homokszeme, —
Nem álmokkép tehát, de egy valóság
A messzeföldön élő nagy Törökország.
A gyönyör s a vágyak, a mámor s a kék hazája ez,
Mit a nagy szultán országának nevez.
Évezredek óta, él már ez a földrész
S új faj támad rajt, ha a régi elvész.

Hisz hányszor virágzott ez a föld Homér kora óta
 S hány nép, hány faj, lehullott már róla.
 S mindig föléledt, egy új embert hozva
 Ki mint Szolimánt Clió ékül használt,
 Hogy lelkünkbe vesse őtet s török fáját.
 Te meseföld jer hát közelebb,
 Hadd érezzük mi is bűbájad erejét
 Melylyel az ősidők óta már
 E világ felett annyit uralkodtál,
 Ha van erőd és igaz meseképed,
 Öltsd azt fel, hadd lássunk színről-szinre téged.
 Szultán birodalma, mesék szülőföldre,
 Hősök hazája, álmok országa
 Hívlak, idézlek, tűnő képek szárnyán
 Öltö alakot — s jelenj itt meg előttünk.

*(Zene és a vásznon megjelenik Konstantinápoly színes
 látképe.)*

Hölgyeim és Uraim!

Konstantinápolyban vagyunk, a világ legszínesebb városában. Egy oly városban, melynek megjelenése egy álomkép, melyben ciprusfák teremnek és karsu minarettek nőnek. Valósággal szokni kell ehhez a tarka jelenséghez, hogy az ember megértse, hogy nem egy délibáb városában jár, mely aztán valami harangkondulásra össze fog omlani. Ez a világ leghosszabb városa, hogy jóformán hol kezdődik és hogy hol ér véget, megmondani épp úgy nem lehet, mint a hogy a délibábnak is homályosak a körvonalai. Valahol a Márvány-tenger mellett, egyszer csak a földből kis faházak bujnak elő, ezek közé paloták ékelődnek, majd mecsetek kerülnek a házesoportokba, aztán ezek addig kergetik egymást váltakozó sorban, míg valahol ott a Fekete-tenger partján a Boszporus végén egy nagy világitótoronyban megakadnak, aztán azontul nincs sem faház, sem palota, sem mecses, mert talán ez a pont erre a nagy házesoportra. Aztán meg ott olyan kanyarulatot tesz a föld alakulata, mintha a világ végét is jelezni akarná. És érdekes, ott tényleg mindennek vége van, nemcsak ennek a különös városnak, nemcsak ennek az országnak, hanem még ennek az öreg földrésznek is. Ez a kelet városa, Europa talpa, vagy inkább egy aranysaru ezen a földlábán, melyet Európa lelógat idáig. Hogy mikor született és hogyan jött a földre, azt titokzatos volta még megsejtenni sem engedi; már Dárius idejében álltak házak a halmonokon és azóta minden népfaj, mely csak itt élt, hagyott itt valamit, beletemetve a kövek közé. A tenger nem lehet oly mély sehol, mint a mily mély ennek a városnak a története. Hisz minden talpalattnyi helyet átítatott a vér,

talán azért, hogy a mesék számára megtermékenyítse azt. Szebb helyet és az álmoknak s meséknek édesebb otthont, mint ez a nagy város, képzelni sem lehet. Mikor ezt a várostündért látja az ember maga előtt, akkor úgy érzi belől, hogy mégsem volt hazugság a gyermekkor mesevilága, hisz ime egy darabka abból a mesekönyvből itt él még a földön. A mi országainkból elűzték, azért ide menekült, itt ráült a tengerparti halmok tetejére, egy helyen átbukott a Boszporus alatt és az ázsiai partot is befuttatta meseházaival. És most itt él az utolsó meseváros még, hogy a keleti fantázia hitetlen erejét beigazolja. Vajjon nem fog-e eltűnni egykor innét, vajjon nem omlik-e egy napon össze, valami nagy rázkódásra, hogy aztán soha többé életre ne keljen. A mesevárosok élete kiszámíthatatlan. Dobbanásszerűen jönnek fölszínre és egy rázkódásra omlanak össze. Ugy látszik, ez a filiszterföld nem tűri meg a csodákat a hátán és hamar lerázza őket magáról. Kiszámíthatatlan az élet útja, de egy bizonyos, ha valamikor Konstantinápoly eltűnik, akkor ő vele eloszlik az ezeregy éj utolsó meséje és a világ legnagyobb csodája a földről. Mily óriási csoda ez a város, hiszen nem más, mint egy igazgyöngy város alakban, melyet a föld kinos vajudás után ide a két világrész határára kiizzadott. Egy város gyöngy ez, tényleg, mely a szívérvány összes színeit felhasználta a maga számára, sőt még talán azokat is kevésnek találta és teremtett önmagának a környezetből alakítva egyéni színeket, melyek sehol máshol nem léteznek, csak itt ebben a nagy török városban. Talán valami régi világ Istenének készült ajándékba, aztán angyalkezek kifaragták és kiszínezték az egész nagy várost, de valahogyan itt felejtették a földön szórakozottságból. Hogy nem természetes alakulás, az bizonyos, mert Isten genije remeket alkotott, mikor a földből a Márványtengert és a Boszporust kiszaggatta, az emberi ész pedig megközelítette Isten alkotó erejét, mikor ezekre a halmokra felrakta az ő minarettes városát. Talán ez az egyetlen megoldása annak, hogy lett oly bűbájosan szép ez a város, mert Isten és ember kezet fogtak arra, hogy együttes erővel valami olyat teremtsenek, a milyen nincs

több sehol a földön. A hol a mi véges eszünk nem tudja követni az alkotó hatalom erejét, ott hogy valamikép kárpótoljuk tehetetlenségünket, elkezdjük szőni a meséket, a mi előttünk érthetetlen, az mind mese, azért lett Konstantinápoly a „Mesék városa“. Legvalószínűbb elképzelni születését úgy, ahogy egy költő elénekelte, milyennek kell lenni a csodaszép városnak és aztán láthatatlan kezek követve az éneket megépítették azt. Ezer kár, hogy Hafiz, kelet édes énekese, nem itt élt és nem itt csattogta szerelmi dalait, mily bűbájosan énekelt volna ő itt, az ő finom szerkezetű lelkével. Forró szerelmét beleöntötte volna ebbe a városba és édes dalolással örökitette volna meg ennek a Mese-városnak örök szép képét. Tényleg nem lehet másnak venni ezt a földre ült délibábot, mint egy mese-városnak, a milyenekkel ma már csak álmainkban találkozunk, mert már mindenünnen kipusztultak azok a földről. Azért ha valaki meg akarja érteni Konstantinápolyt, annak elsősorban álmokdőt kell maga elé kapni, hogy a valóságot meglássa. Talán arra valók azok az ópiumpipák, meg hosszú száru nargilek, hogy olyan álmofátyolt borítsanak az ember szemére, hogy mikor a város utait járja, egy álomszerű élvezetet nyerjen s az előtte megjelenő képek a mint gyorsan ott elesapódnak, csak oly hatást tegyenek, mintha ködfátyol képek volnának, s nem egy igazán létező, földre ült város való alakjai. Egy csalóka álom az, a mit ez a város az emberrel űz, semmi más, hisz másképp nem bírna oly varázserővel senkire ez a jelenség. Legnagyobb titka talán abban van, hogy oly gyorsan változtatja a képeket, hogy nem lehet rögzíteni őket és csak úgy mennek át előttünk, mintha az egész ég alja egy kinematográf szolgálatában állana és az izgatna bennünket ezekkel az álmokképekkel. Erőt kell magán az embernek venni, hogy egy zürzavaros kaosszá ne folylyék össze minden és elől kell kezdeni ezt a Mese-várost, hogy megértsük s aztán mint egy összecsomódzott kép-gombolyagot, szépen kibontogatni, és álmokképről álmokképre menve átálmodni az egész várost minden csodájával.

A héttoronynál vagyunk, ott kezdjük az álmot. Annál

a héttoronymnál, a mely oly szomorú emlékü, talán a legszomorubb egész Törökországban, jó, hogy nem fonográf szerkezetű ennek a Jedikulének faltömege, mert mennyi jajszó hangzanék föl a kövek alól, a mit a senyvedő raboktól a régi multban magába szedett, ha ezek a kövek megszólalának egyszer hangot adó módon. Jó, hogy összeomlott és nincs több lakója már, bár szegény Török Bálint se lett volna soha itten a héttoronyba örökre lezárva, mennyi könyvet, mennyi fájó sóhajt küldtek ő utána! Mig ő élte hosszán itt hordta láncait hét toronyba zárva.

Tulajdonképpen ez a hét torony is fejlődésen ment át, mig mind a hét tornya kinőtt a földből, talán csak azért, hogy egypár ujra összeomoljék közülök oly annyira, hogy ma már csak négy torony látszik ki a tenger széléből. A legjobb neve mégis talán az lenne ennek a helynek, hogy ez a Mese-város Bastille-je, mert hisz ugyanolyan, sőt még rémesebb az emléke ennek. Diadalkapu csak egy van rajta, hogy a hős szultánok és vezérek azon át a nagy Stambulba bevonulhassanak, régi idők tradíciója adja ezt a jogot a nagy „gazzi“-nak s Ozmán pasa, a plevnai oroszán is élt e jogával, midőn honába visszatért. A hősök kora lejárt nagy Törökországban, a Jedikulé testét megette az idő, fű nő a falormon s ciprusfa a börtön-telken, az aranykaput pedig betemette a faltömege. Ma már csak a jedikuléi rab meséje kísért, hogy félő tiszteletet keltsen a romok iránt. Pedig nem olyan semmi ennek a helynek a rendeltetése, mert hiszen ez a kapuja a nagy Stambulnak és az egész óriás metropolisnak, mely annyi hegyet, völgyet betakar. Tulajdonképpen ez nem is egy város, hanem egy városmozaik, melynek főbb kövei Stambul, a vizparti Galata és a hegylakó Pera. A legméltóságteljesebb, a legünnepelebb közöttük az ős Stambul, mely valóságos város-ösökkel díszkedhetik. *Ide* kapaszkodott föl Dárius is, ennek a Stambulnak mai helyére, hogy meglássa a Boszporust. A nagy király mikor végignézett a vidék fölött, így mondja Herodoteos, mindjárt azt kérdezte: „Micsoda város az ott szembe a tulparton, Ázsia szélén.“ Tolmácsa úgy felelt: „Felség az Kalcedon“. A nagy király

haragosan toppantott lábával: „Nem az a neve annak a városnak!” A tolmács meghajolt mélyen: „Vajjon mi lehet Felség?” „Hát a vakok városa, mert oly ostobák voltak, hogy oda rakták házaikat, a helyett, hogy ide jöttek volna, a hol én most állok.” És az a hely, a hol Dárius akkor állott, ez az, a hol Stambul megépült. Tényleg arra egy más nép kellett, hogy megértse azt, mi ez a hely, hogy itt egy remeket teremthessen. Hét halomból áll a hegy alakulata és erre a hét halomra ült rá Stambul. És ime ez is olyan hétpupu város lett, mint Róma vagy Edinburg, a világ másik két híres városa. Csakhogy Stambul az ő hét halmát tele rakta a keleti fantázia különös alkotásaival. És azért, mert a keleti ész képzelete gazdagabb ötletekben, Stambul is bámulatosabb lett minden várostársánál. És ime ez a szépségének titka.

Annak a hegyhátnak vizparti sarkára, melyre Stambul épült, a régi Byzanc akropolisának helyére került a Régi Serai. De kerülhetett-e az máshová? mint erre a fenséges pontra, a mely uralkodik a Márvány-tenger, a Boszporus és az Aranyszarv felett. Constantin császár is jóízű ember volt, kitalálta ösztönszerűleg, hogy csak ide lehet építeni a császári palotát; s a császár utódjai, úgy látszik, megértették az ő fölfogását, mert egyik sem hagyta el ezt a helyet, hanem mindenik épített hozzá valamit, míg az magába ölelte kőfalával a fél várost. A hippodron pedig szinte összenőtt a palotával a császári páholy révén és keretül szolgált ahhoz a hatalmas épülethez. Az akropolis romjai beolvadtak a földbe már s ott a bizanci nagy császár helyén, ott trónol a *Bagdad*-kioszk pazar fényű alakjával. A szultán elődje élt itten folytonos álomban, az örök mámor napjaiban. De élhetett-e volna másképpen ezen a helyen, hiszen ha kitekintett palotája ablakából, meg kellett ittasulnia a látvány mesés erejétől. Abdul Hamid sohasem járt ezen a helyen, ő lezáratta a tündéerkastély termeit, azokat épp úgy nem keresi föl, mint kincs-gyűjteményét, melyet vaslakattal pecsételt le és egy légió embert küldött őrizetére. Talán ha egyszer meglátná rengeteg aranyat érő vagyonát, nem szomorkodnék ott fenn az Ildiz-kioszkban,* hanem új életre kapna s nagy

vagyonával boldogitaná népét. Hogy mennyi kincs van abba a pár óeska falcellába beszorítva, azt pénzalakban kifejezni bajos volna; mert azok oly exotikus ritkaságok s tüneményszerű teremtményei az ötvös-művészet mestereinek, hogy egy kis királyságot is megér annak minden egyes kincse. Ha valaki végigmegy e kincses termeken s a szultánok uralkodó diszruháit végignézi, a mely Mohamed szultán óta egybe van ott gyűjtve ottan, az álljon meg egy pillanatra Szolimán ruhája előtt, s bámulja meg azt a smaragd-követ, melyet a nagy szultán ott viselt a homloka fölött. A régi Serai épülete és az a kis kert, a mely ott a palota előtt lépcsőszerűen végigomlott a hegyoldalon, erős bizonyítvány a keleti fantázia rendkívülisége mellett. Mi minden van ebben a kertben, mennyi márvány, mennyi virág és mennyi csobogó vizsugár. Bárki teremtette, bárki alkotta azt, nagy költő volt, mert közönséges észjárásu ember olyan munkára nem képes. A régi Serai belseje nem marad el a csodakert változata mögött. Az a színpompa, a mi ott van s a mi beleszövődött a szőnyegekbe, beleforrott a fal köveibe s átszűrődött a kristályablakokba, bülbülszerű. A fal körül kis keveretek futnak körül vánkossokkal puhára elkészítve, hogy a szultánok heverészve pihenhessenek, míg körülöttük a bajadérok táncolnak s a gitáron andalítóan muzsikálnak. A kényur nargiléljét szivja, majd sörbettet izlel, hogy másizü legyen ajakize, mialatt vágyó szemeivel kíséri rab feleségei táncát. Mikor elfárad mind ebből s álom felé hajlik szeme, előjön regélő jósa, s meséli neki azokat a keleti édes meséket, melyek ott születnek a háremekben. Oly meséket, melyekben lóháton szöktetik a szép szultánát és az uton a drágakövek mindkigyulladnak, némelyik zöld, másik piros, majd tűzsziporka színnel égetve, világítják az utat a menekülő tündérszép szultánának. De hisz ebben a paradicsomházban, ebben az édenkastélyban nem is lehetett volna másképpen élni, mint ilyen beosztással. S ezt a nagy Serai épülettömböt fal futja körül, mintha védeni akarná valami ellen ezt az isteni helyet, nehogy valaki ellopja egyszer innét, hajóra rakva még az épületeket is. Négy kapu vezet ki a Serai belsejéből és még a kivezető ut is egy kertbe vezet, de ebbe

a kertbe már a modern ember beleépített egy cifra, két fayence-es épületet és ez az épület anakronizmus, nagy kiábrándító a szép álompalota után. Igaz, hogy ebben a muzeumban nem kisebb dolgot őriznek a vaspecsét alatt, mint Nagy Sándornak, a macedonok nagy királyának koporsóját. Az is nagy igaz, hogy a sarkofág reliefekkel bámulatos módon föl van cifrázva, de azért homályos a koporsó eredete és úgy mondják, inkább a vezetők rézbaksisa követeli, hogy az *Nagy Sándor* koporsója legyen, mint maga a történelmi igazság. Jobb nem zavarni a csontokat és a hebugyellált mumiákat, hanem a nagy kerten átmenni a Serai-fal mellett, oda hol egy korhadtt platán uralkodik egy nagy térség közepén. Olyan egyszerű ez az elvénült fa, pedig oly érdekes ennek a platánnak a históriája, — mert hisz ő a *janicsárok* fája. Itt táboroztak ők az alatt a nagy fa alatt, s csak a jelre vártak, hogy kirohanhassanak gyaur gyilkolásra. Kérlelhetlenül, a legbarbárabb módon fölaprították áldozataikat, néha csak azért, mert azok nem voltak Mohamed hivei, mintha a janicsárok nem keresztény szülők elrablott gyermekei lettek volna. De az ő idejük is lejárt, egyszer eljött a janicsárok végnapja is, ők eltűntek a földről. Csak ember kellett hozzá, a ki eltüntesse őket és az az ember is megszületett egyszer, sőt trónra is került a nagy Ozmán birodalmában. Ez a Mahumed aztán, mert így hívták a nagy reformátort, szultáni hatalmával megsemmisítette a janicsárokat. Regényesen és ötletszerűen hajtotta végre tervét, talán másképpen nem is sikerülhetett volna az neki. Egy szép napon, mikor a janicsárok ott táboroztak a nagy téren, a platánfa alatt, Mahumed elzáratta a tér kapuit s aztán a falakról sortűzet vezényeltetett a janicsárokra, s azok mind ott veszttek a nagy fa tövében, halomra löve. Ma már csak a nagy platán hirdeti az ő emléküket, de az is korhadtt már nagyon és nem várja be a fejszecsapást, hanem meglehet saját sulya alatt összeomlik. S a térség akkor egészen pusztá lesz, s a régi multból talán csak *Szt. Irén* temploma marad meg örök időkre, az egyetlen templom, melyet a törökök nem gyurtak át mecsetté, hanem fegyvertárat rendeztek be a templom belsejében, s úgy mondják,

egy csodasír is van a szentélyben, melyet asszonyok keresnek föl csupán babonás hitük által üzve, hogy a szent esontokból ima segélyével kikönyörögjék azt, a miről Bécsben azóta Schenk professzor azt hiszi, hogy kitalálta...

A stambuli rész főekessége a Márvány-tenger felé Ahmed szultán mecsetje. Ez a mecset külön egy halomra épült, csaknem, mert akkora helyet foglal el a maga számára, hogy körülötte nem maradhat meg semmi sem. A nagy szultán emlékét jól kifejezi így, mert ez a mecset egy épület-deszpota, mely teljes erővel uralkodik a környék fölött. Hat fehér minarette emelkedik föl a földből a mecset kupolája körül, mintha annak az őrizetére építették volna. Az egyetlen mecset ez az egész városban, mely hat minarettet-tornyot kapott, de hisz csoda-e az, mikor itt tartják a nagy Beirám-ünnepet, itt ünneplik a próféta születésnapját s ettől a mecsettől kél utra a zarándok-had, hogy Mekkába menjen a szent sir imáadására s a Kaabának, a szent kőnek csókolására. Mert ez nagy, hatalmas dolog Mohamed hívei előtt, úgy annyira, hogy a szent napon, midőn a menet utra kél, a szultán, a nagy kalifa is eljön a szent mecsetbe, hogy megesókolja a próféta köntösét. Talán ez a fanatikus rajongás az, a mi Törökországot legjobban összetartja, mert ez a vallás teljesen össze van forrva ezzel a néppel. S ha elvennék a vallását, az egész faj azonnal elpusztulna talán, mert ez a ragasztó szer, mely őket tömöríti. A ki a szent várost egyszer fölkeresi, az kiváltságot nyer többi török társa fölött és zöld turbánt tesz fejére, csak úgy, mintha ő is Mohamed-törzsből származnék. *De fehér turbánnal* övezni fejét azért a zarándoknak sem szabad, az a papok és teologusok egyedüli kiváltsága. Ahmed szultán mecsetje lehet a legnagyobb, de a legszebb mégis mindig az *Ajia Sofia* lesz, a melynek talán még az ellentét is emeli szépségét. Mert míg Ahmed mecsetje hófehér, addig az *Ajia Sofia* halavány rózsaszín. A bizanci császárok idejében a bölcsesség temploma volt ez, azóta szépen átalakult, hogy a nagy Allah imáadására szolgáljon a müzümánoknak. Négy minarettje van, s ezekről a minarettekről már nem hirdetik a császári rendeleteket, innét csak a müedzin kiáltja az ő vékony, félig

siró

„Alla

ullah

moza

kupo

boltiv

össze

lopes

álom

masz

mecs

halls

imád

oly s

gazda

van

zseni

gyog

megh

zés.

skálá

ról f

A k

pom

falak

és a

igaz

polá

van

mecs

mely

lott

köve

asztá

tana

ben

mee

síró hangján ötször napjában az ő megszokott énekét: „Allah ekber la illahi il allah ve Mohamed reszul ullah!”

„Allah az istenek istene és Mohamed az ő küldöttje!”

Az *Ajia Sofia* belseje egy valóságos tündér-rege, a mozaik- és fayence-munka csodája. Mikor az ember a nagy kupola alatt áll, bátran azt hihetné, hogy a mennyország boltíve alá került, mely kupolákkal, félkupolákkal és összevágó cségyekkel van fölötte beboltozva. Az az oszlopcsarnok, mely a templom hajóját szegélyezi, az egy álom, mely oszlopokkal van a képzelet világából föltámasztva. Mikor az ember azon a puha szőnyegen bejárja a mecset belsejét, nem hiszi, hogy a földön jár, lépése sem hallszik, csak néha sir föl egy-egy sarokból az igazhívő imádságos éneke. Azok a fehér márványoszlopok pedig oly szépek, hogy nem lehetnek földi keletűek. Az arany gazdagsága és az ornamentika leleményessége főszerűen van egyeztetve a mecset belső faldiszejében. Minő óriás zsenie lehetett az, a ki ezt a bizarr diszitést és ezt a ragyogásig gazdag színezést így összehozta ebben a faltömegben. Mert micsoda látványt nyújt ez a mecsetberendezés. A változatnak, az ujnak minő fenomálishan hatalmas skáláját. Istenem, lehet-e addig az emberi ész fantáziájáról fogalmat alkotni, míg ezt nem látta az ember. A kelet összes költészete, a buja föld összes színpompája s a kék összes mámora bele van építve ezekbe a falakba. Ha pedig éjjel kigyújtják a mecset mécseit és a kristálylámpák kelyhében az olaj lángja ég, akkor igazzá válik az én állításom, hogy ez a mennyország kupolája, egy parányi földi utánzatban. Misztikus fény van a templom belsejében az bizonyos, de ezt nemcsak a mécsek adják, hanem azok a csodálatos világító kövek, melyekről mi eddig csak gyermekkori regéinkben hallottunk, s melyek itt tényleg léteznek. Perzsa márványkövek ezek, melyek a napfénytől telitődnek sugarakkal, aztán éjjel a homályos mecsetben foszforeszkálva világítanak, mintha valami tulvilági hatalom gyujtaná ki bennük ezt a titokzatos fényt, melylyel ebben az arany-mecsetben ezek fényre kelnek. Az *Ajia Sofiát* egyszerre

egy napon megnézni nem lehet, ehhez vissza kell mindig térni, hogy az ember beteljen poézissel. Csak úgy, mint ez a csodakő, mely a napsugarakat nappal elnyeli, hogy aztán mikor magára marad, abból táplálkozzék. Ha valaki kijön a mecestől, még egyszer nézzen vissza, mert akkor a bejárat az ő nagyszerűségével még egyszer eszébe juttatja, hogy minő bűbajos helyen járt. Minő különös ivetek azok, s micsoda áttört kőmunka mindenfelé, mintha a követ úgy tudnák szőnni ebben az országban, mintha az csak selyemfátyol volna, mely egy szultánának készülne, areborító puha kendőnek. Hogy minő kezű ember lehetett az, ki ezt megteremtette, azt nem tudom, de hogy az istenségtől csodás erőt kapott arra, hogy tervét végrehajtsa, az kétségtelen, mert különben nem engedelmeskedett volna neki minden anyag ily különös módon, csak azért, hogy egy zseni szeszélyét kielégítse.

Itt a mecestek közelében, a Stambulhegy gerincén, maradt egy nagy földfolt, a melyet nem zsufoltak úgy tele házakkal, mint a hegy többi részét, s ez a Hippodron-tér. Neve még a bizanci császárok idejéből származik, mert itt volt a nagy gladiátori játékok színtere. Jó helyen volt ez abban az időben, közel a palotához, úgy, hogy a császár kíséretével és hölgyeivel egyszerű folyosón át palotájából a Hippodronba mehetett. Azóta feltöltődött a tér porondja s csak a Pythia bronzkigyójánál látszik meg, milyen mélyen feküdt ennek eredeti szintje. Csak ott látszik a régi hippodron s a mostani tér földporondjának nagy különbsége. Hogy megduzzadt azóta ez a hegygerinc, talán ama harmincezer ember is hozzájárult ehhez valamivel, talán esontjaival, a kiket a törökök itt ezen a helyen levágtak s fölapítottak, mikor Konstantin városát hatalmukba vették. Egy kétségtelen, hogy eredeti módon van diszitve ez a tér, a közepén Pythia jósló emelvényének bronzoszlopa s kétoldalt két érdekes obelisk, s még ehhez a tér balsarkában egy modern forráskút, melyet márványból a német császár hagyott itt emlékébe Stambul városának, mikor a minap multban itt járt. Milyen óriás időtávolság az az időszakasz, a mi

ennek
között
A leg
Theod
körül
Krisz
hogy
víselt
a rég
történ
De a
oszlop
áll s
a ma
három
ilyen
feje r
delfi
hirdet
repe i
Konst
kát a
hogy
sejtet
év el
lelte
kánal
féltv
innét
társá
jobb
borít
olyar
vako
eredé
ségek
maza
rege
a sz

ennek az új forráskutnak születése és a tér többi disze között van. Egy kinszet ér ennek a térnek a dekorációja. A legelső a legmagasabb, az az egyiptomi obelisk, melyet Theodafius császár plántált ide Afrika földjéről. S ez körülbelül annyi ideje a világon volt már akkor, mikor Krisztus megszületett, mint a mennyi idő azóta elmúlt, hogy a Megváltó eltűnt. Az a háromezer év azért nem viselte meg, sőt még ma is beszéli az ő hieroglif szavával a rég mult dicsőségét, sőt kőképekkel illusztrálja is saját történetét, mert alapzata ékítve van relief alakokkal. De a Hippodron-tér disze az a középtájon leásott Pythia oszlopa. Egy bronzoszlop ez, mely három csavarfonatból áll s így körülbelül nyolc méter magasra emelkedik föl a magasba. De ez a három csavarfonat nem más, mint három összegomolygott bronzkigyó teste, mely aztán ilyen szerpentinfonással fölemelkedik. Csakhogy a kigyók feje már nincs meg, azt leütötte az idő, s csak a csonka delfi oszlop maradt meg, melyről a híres jósnő, Pythia hirdette furfangos sejtelmét. Pythia ideje óta más szerepe is volt ennek a szegény oszlopnak, mert mikor Nagy Konstantin emlékül elhozta magával görög honból, munkát adott neki s az oszlop belseje vízesővé alakult át, hogy a nagy hippodront szolgálja. Sokáig aztán nem is sejtették, mi lehetett a bronzkigyó históriája, de pár tíz év előtt néhány angol, alápislantott az alapkőnek, s meglette rajta egy kis görög vers alakjában a bronztömeg titkának magyarázatát. Azóta áll így szépen körülzárva, féltve őrizve, nehogy egy napon eltűnjék valamerre innét. A tér utolsó disze, az egyiptomi emlék testvértársa azonban egy kopott, befalazott obelisk. Szegény jobb időket látott azelőtt, mikor még bronz és arany borította kőtestét, de mióta ezeket elszedték tőle, azóta olyan csupasszá és megkopottá vedlett, mintha csak egy vakolt földdarab lenne az egész kötömeg. S lehet-e ennél eredetibb módon földiszítve egy piactér, mint ilyen ékeségekkel, melyek mindannyian a misztikus időkben származnak még, hogy valamit sejtessenek velünk abból a regekből. A Hippodron-tér környéke egy muzeum, mely a szabad ég alatt van elhelyezve. Mindenféle falromok és

épületemlékek látszanak a favázás házak között. A legtöbbet úgy elfedi a sok épület, hogy alig lehet észrevenni őket, úgy oda lapulnak már a földhöz, csak egy rom-oszlop tartja még büszkén oszlopfejét s ez Konstantin emlékoszlopa. A nagy bizanci császár emlékére készült s a porfirköz gazdagon volt díszítve arany és bronz munkákkal, hogy hirdessék a nagy császár dicsőségét. Ez az oszlop állott Konstantin korában a fórum közepén s e körül alakult a város, az a város, a melyből csak ez az előregült kőkar maradt fenn a mai kornak. Sok viszontagságon ment át ez is szegény, az idő nem igen kimélte, sőt a mennykő is belecsapott egyszer haragos kedvében, de ez még Komnemos császár idejében történt, s az kijavíttatta szegénnyt, hogy új erőre kapva, a míg köporcikai bírák, hirdesse a nagy császár dicsőségét. Ma újra kopott és füstös és vasabronesokkal kellett összefogni, nehogy megelégedve az időt, végignyuljon a földön. Mikor közelebe jön valaki ennek a Konstantin-emléknek, akkor egy pillanatra még földidézheti képzeletében a bizanci város alakjának gondolatát, ha visszanéz a Hippodron-tér felé. Ma az egész oszlop környéke nem palotákban gazdag, hanem mecsetekben, melyekben egy-egy nagy szultán alussza örökalmát. Talán a legszebb sirja itt *Mahmud* szultánnak, a reformátornak, ki a janicsárokat legyilkoltatta. Mohamedé is szép, de ő nem maga fekszik a mecset sirhely-fülkéjében, társul melléje tették Abdul Azist, a mostani padisa elődjét. Koporsója fejére, fejfa helyett tűzték turbán-díszét, s himzett szőnyeggel borított szárkofágja körül hatalmas gyergyákat állítottak örül. Kis rács futja körül mindenik sirt, s a rács előtt egy kis faszámoly van, meg a korán-tartó, mely elé letérdel a török s úgy végzi imakönyvéből ötször egy nap a nagy halott körül énekes imáját. Eredeti kriptasírok ezek, a bizarrság ri le róluk, a kelet országának jellemző különlegessége. Mennél nagyobb hős volt az elhunyt padisa, annál nagyobb turbánt vonnak a feje fölé, a turbánt szalagdisz övezi, mely súlyos selyemhullámban omlik végig a koporsó fölé. A legnagyobb turbánt Mahomed szultán kapta, a nagy hódító, ki bevette Bizanc kapuit s a görögöket elpusztította. Nagy

tiszte
gazda
tark
azokr
nek v
gozik
fákka
csak
város
utcák
mozg
ház,
tudna
pada.
kozik
leti g
van t
ténik
ezek
sének
jártá
latai
jönne
a mo
egysz
helys
addig
mas
mind
assz
társá
taka
a tá
Arra
táne
szeri
Léle
azér
sana

tiszteletben áll mecset-sirja, s gazdag diszitással van fölgazdagítva látványos nyughelye. Nem csoda, a töröknek tarka az élete, s a sirok sem lehetnek komorak, mattok, azoknak is színeseknek kell lenni. Hisz talán egész keletnek varázsa abból áll, hogy hihetetlen színhatásokkal dolgozik. Hogy egy város, mely tele van tüzdelve smaragd-fákkal és hatszáz mecsettel, minő színpompá lehet, azt csak úgy lehet elképzelni, ha az ember végigjárja ennek a városnak utcáit. Mert abban a tarka néptömegben, ott az utcákon ezek az exotikus színek mind élnek s előttünk mozognak, emberalakok által megelevenítve. Nincs színház, nincs bűvész-mutatvány, mely pazarabb látványt tudna nyújtani, mint ennek az álom-városnak utca-szín-pada. A töröknek az utca mindene, ott mulat, ott táplálkozik, ott főz, ott éli le életét. Eredeti egy gondolat, keleti gondolat, egy társadalom, mely a házakból az utcára van telepítve. Főnt északon minden a házfalakon belül történik, s itt minden künt az utcán. A nyitott kávéházak, ezek a klubbok, a tőzsdék és a török gondolatok kieserélésének helyei. Mert a török, ha nargiléjét szivja, folyton jártatja eszét a nagyvilág fölött. Csakhogy az ő gondolataik kissé különösek nekünk, mert a nargilé-gőzön át jönnek el hozzánk; de azért a jó török szentül hiszi, hogy a mostani Európa, hol most gyaur kuttyák táboroznak, egyszer ismét Ozman-birodalom lesz, — egyszer, mi-helyst Allah azt úgy akarja. De mig nem akarja Allah, addig várni kell, mert ezt is Allah akarja, a nagy, hatalmas Allah. Az ő utcai életükben minden szem előtt van, minden eladó, csak egy van *fátyol alatt* tartva, s ez az asszony. Az asszony a minthogy nem szerepel a társadalomban, úgy éppen az utcán is csak fátyoltakaró alatt járhat, de mit is keresne az asszony a társadalomban, hiszen az csak rabnő és semmi más. Arra való, hogy szórakozást nyújtson, gyönyört szerezzen táncsal, énekszóval és édes csókkal, mert hisz a török hit szerint ezeknek az istenteremtményeknek nincsen lelkük. Lélek nélkül születnek s így alárendelt lények csupán. De azért nem annyira alárendeltek, hogy gyaur kézbe juthassanak. Nem, a gyaurnak nem szabad érintenie az igazhívő

asszonyt, mert Mohamed úgy akarja, hogy a fajok ne keveredjenek. S ha töröknő gyaurnal bűnbe esik, — nem éli túl a lenyugvó napot. Hiába volt boldog Pierre Lotti Skutariban, mint remek könyvében írja, lehet, hogy boldog volt, de édes óráit nem török nők szerezték neki, mert ez az egy, a mi a gyaurnak még ma is lehetetlenség.

Az utcai élet legnagyobb, leghatalmasabb szimpompáját s a fölvonulását kétségtelenül a *Böyük Tscharschi* a nagy Bazár adja. Ez talán nem is Stambul, hanem maga egy külön város, ide beékelve Stambul szívébe. Mi mindent árulnak ebben a bazárban, a föld népének hány faja tipródik az ivezett folyosók alatt és hogy micsoda színek szűrődnek az ember szemébe, — ez egy varázslat maga. A mi pénzé tehető ezen a földön, azt mind eladják a nagy Bazárban a jó törökök és úgy gesztikulálnak ahhoz, mintha valaha látták volna Munkácsy Krisztus képeit s az odarajzolt alakokat akarnák utánózni ők is. Talán London ctyijének fele nem nagyobb, mint ez a fedett terület, a melyet Európa és Ázsia kevert kalmárhada lakja. Azért az igazi üzlet még sines török kézben, azt a görögök és örmények okkupálták a maguk számára, s a szegény törököt épp úgy szipolyazzák, mint ahogy az élődi fagyöngy kiszívja a fa nedvét. Egy török vásárt végignézni annyi, mint egy hatalmas stereoskopot hajtani az embernek maga előtt, a melyben azonban a színes üvegtörmelékek helyett emberalakok mozognak Kelet színeibe bujva.

Stambul utcáit bekalandozni mesészerű mulatság, annyira változatos annak minden sarokfordulata. A favázak fölszerelve a kupolás mecsetekkel és fogpiszkáló módra kihegyezett minarettekkel, álmok országába való képek. Legjobb volna úgy átosonni e városon, hogy az ember mind csak a kupolafejekre és minarettesucsokra nézne, melyek mind aranydiszben égnek; ha az utcai sár és hulladékmoesok nem zökkentene ki bennünket az álmokból. De az visszaparancsol bennünket a földre, hogy úgy járja be ezt a várost. S talán jó ez is, mert realisabb képet nyer mindenki s egyformán ügyvel mindenre, a fényes palotákra és az utcát szelő kóbor kutyákra. Ezek a kutyák a nagy álmóváros unikumai s a város fölszerelé-

séhez ta
mig na
beállit
dékot, a
a köpek
s akkor
még, a
tisztán
ezzel tö

Az
köpekek
lehetett
könyvét
lehet, h
az még
megvan
dékot es
lépni ne
törvényi
az utca
hidnak
azért, h
Okos a
tudatáb
ott hoz
nekik i
daíktól.

A
a régi
Be kell
egész B
kitöred
a földb
sötét e
datlanu
dékét, n
kapu el
fundált
vele Bi

séhez tartoznak, mert a csatornázást pótolják. A jó török, míg nargilijét szívta, úgy okoskodott, ha hatezer kutyát beállít ebbe a városba, akkor azok fölfalnak minden hulladékot, a mi csak az utca színére kerül. A mi pedig egyszer a *köpek kutya* gyomrába került, az nincs többé az utcán, s akkor nem kellene agyagesővek, meg annyi minden más még, a miket a gyaur aládugdos kövárosu utcáinak, hogy tisztán tartsa őket. A kutya fölfalja a sok hulladékot s ezzel török fölfogás szerint — a csatornázás tökéletes.

Az kétségtelen, hogy hatalmas kutyák ezek a köpekek, a farkas-fajhoz tartoznak, valamelyik ősiük az lehetett bizonyosan. Sohasem olvasták Kypling Dzsungle könyvét, mégis tudják a négylábu vadak törvényeit. Sőt lehet, hogy új törvényeket is szabtak a maguk számára, az még titok, de egy bizonyos, hogy mindenik utcának megvan a maga köpek kutya-hada és az odaszórt hulladékot csak az a had fogyaszthatja el, s oda másiknak belépni nem szabad. Mert ha idegen kutya kerül a hadba, törvényt ülnek fölötte a többiek fogaikkal. Sőt nemcsak az utcának, de a Aranyszarv-öblön áthajló két pontonhidnak is külön meg van a maga kutya-falkája talán azért, hogy a város csatornázása zavart ne szenvedjen. Okos állatok azért ezek a köpekek és hivatásuk teljes tudatában vannak; a hol rossz a kövezet ott táboroznak, ott hozzák világra kölykeiket s ott döglenek meg, mert nekik is az utca mindenük, úgy tanulták azt török gazdáiktól.

A ki nem kalandozta be Stambult, az nem látta a régi világ meséit, az ő antik, romszerű illusztrációival. Be kell azt járni s át kell azt álmodni. *Szelim* kutjától egész Bizanc régi faláig, melyek mint egy nagy állkapocs kitérődező szép fogai úgy állanak még bástyafalaikkal ki a földből. A Top-kapu körül ma egy török temető áll, sötét ciprusfa gránátosokkal tele tüzdelve, talán öntudatlanul is akarták megjelölni a törökök a Top-kapu vidékét, mert hisz itt törtek be ők Bizanc belsejébe. A nagy kapu elé követő ágyut raktak, a melyet a magyar Orbán fundált ki s aztán Mohamed szultán parancsára beverte vele Bizanc kapuját. Szegény Konstantin császár, a nagy

Konstantin nevének tizenegyedik viselője, ott pusztult el a Top-kapu közelében, őt is fölapritották a törökök ősi szokás szerint, a többi elfogottal ugy annyira, hogy másnapra csak egy papucs maradt meg belőle, melyre generalisa rámondta aztán: „C'est l'Empereur!”

A Stambul-domb gerincén végigsusztva legjobb leereszkedni a *Szuleimáné* mellett, oda, a hol a vízforrások vannak, az igaz hívők számára. Micsoda emberjárás van ott, mintha egy méhkas kiszinezett lakói lennének, úgy sürgölődnek a viznyilások előtt. Ötször kell mosakodni egy nap az igazhivőknek, s ők ötször ostromolják meg ezt a vizkutat, de talán nem jut elég víz a számukra, mert a végén mind piszkosak maradnak. Szuleimán mecsetjét már csak egy keskeny házrés választja el az öböl-széltől, s ott azonnal elkezdődik a látványosságnak egy új sorozata. Ez az Aranyszarv-öböl, Isten különös csodája, tenger-vizből van teremtvé s a város-milieu és hajócsucok által egy földre szállt paradicsommá átalakítva. Az a két hid, mely áthalas rajta, olyan bizonytalanul van odatéve, hogy bármely percben széjjel lehet szedni, hogy száz darabban széjjel uszik a sok hajóponton. Az a sok kajik meg ugy siklik a víz tükrén, mint a gyermekjátékokban a mágnes-tűvel vezetett vascsolnak, szinte egy iramodással éri el a tulpartot. S mig a kajikosok ütemszerűen hajtják a kis csolnakot, fölhangzik a matrözök dala. Mily hatalmas élvezet elhallgatni ezt, egy enyhe, keleti balzsammal telített nyári éjen, mikor Ahmed mecsetje mögül föl kél a hold s megfürdik az Aranyszarv-öböl sós vizében. Egy hangulatfestőnek nem lehetne szebb képet adni ecset alá, mint a holdpikkelyben uszó Aranyszarv-öböl minarettes mecset-szegélyével. A melyik festő ezt vászonra tudná adni ecsetje erejével, az király szerint uralkodnék az emberek felett.

Azért az Aranyszarv-öböl napali képe sem közönséges dolog, benne van abban a forgalomban ottan kelet érverése minden lüktetésével. A hajósürgés, a kajikos kiáltás, és a sok ezer ember-moraj, a nagy Konstantinápoly lélegzete, mely talán itt tör fel a szabad levegőre. A ki a galatai hidat nem látta, az nem tudja megérteni

ennek
túl S
ban
tart
üljön
járó
talál
a ra
moza
szőny
tipus
mi tu
élete
meg
ságb
kész
felet
hajó
hogy
teszi
a vá
kerü
Vag
mely
a h
fölt
Ilye
külö
min
ugy
élet
vár
min
oly
nyo
ezek
nye
sem
meg

ennek a nagy városnak érverését, mert itt huz az keresztül Stambul és a többi városrész között, s a napköz óráiban a turbános színek elárulják azt, melyik városrész felé tart a vértódulás. A ki látni akar pittoreszk dolgot, az üljön le valahol a hid közepén a karfára és nézze a hidat járó tömeget, mert ahhoz foghatót sehol a földön nem talál. Egmondo de Amicis azt mondja erről a hidról s a rajta nyüzsgő tarka sokaságról, az egy meglevenült mozaik, én azt hiszem, inkább egy életre kelt perzsa szőnyeg, melyet turbánfejekből szőttek. Szín színre jön, típus típust kerget ebben a csodálatos felvonulásban, a mi tulajdonképpen nem más, mint ennek a hidnak köznapielete. Pedig vámot szednek a hidon, mintha mindenkit meg akarnának adóztatni azért, hogy ebben a látványosságban részt vehessen. Ha valaki azt kérdi, miért nem készítettek ide olyan hidat, a mely kőlábakon állna a víz felett s nem ilyen mozgó, ideiglenes minőségben, uszó hajókból készült fahistóriát, annak a török azt mondja, hogy nem akarja, hogy idegenek becsapják, azért azt teszik, hogy a hidvámnak jó felét zsebre vágják maguk a vámkezelő urak, úgy, hogy mire a kincstár pénztárába kerülne a jövedelem, csaknem eltűnik az egész összeg. Vagyis ott is az egymást becsapási szisztéma grasszál, a mely nálunk sem egészen ismeretlen intézmény. De azért a hid szinmutatványát kicsinységek nem zavarják, az föltétlenül egy világváros csodáihoz méltó fölvonulás. *Ilyen tökéletesen* hid talán sehol sem tünteti el azt a különbséget, hogy ennek szintje nem az utca hossza már, mint itt ez a karakenyi hid azt bemutatja. Mert igaz ugyan, hogy a burkolat a földön megváltozik, de az utcaélet jellege semmit sem; éppen olyan itt is, mint bent a város falai között. Az üzlet itt is éppen úgy él tovább, mint a házi boltokban, éppen olyan vehemenciával, éppen olyan ordítással, mert a keleti nép a lármát az üzlet lebonyolítására legfontosabb tényezőnek tartja. Ugy mint ezek beszélni tudnak, úgy más faj nem képes, ez beszél a nyelvével, a kezével, a szemével, a lábával, s ha még az sem elég, akkor az egész testét is mozgásba hozza, hogy megértesse magát. Valahányszor egy görögöt megláttam

magam előtt, mindig eszembe jutott Herodotos mondása, a melyvel szegény görögöket tönkre jellemezte és nagy szegénybe keverte őket, mert mikor összehasonlítja ezeket a kevert törzseket, azt mondja, a föníciait és a görögöt egybe vetve: Hogy az a különbség a görög és a föníciai között, hogy a mi szép az ember életében, az evés, az alvás és minden más, azt a föníciai a házban végzi el, a mi csunya, azt pedig kint az utcán. De a görög a csunyát végzi a lakásban bent s a szebbeket pedig nyilvánosan kint a szabadban. Alkudni és lamentálni tudnak, az bizonyos és egy rokonvonásuk van mivelünk is, s ez az, hogy mindenki először itt is a mások dolgát igyekszik rendbe hozni, s ha esetleg még marad aztán ideje, akkor néz csupán sajátja után. Ha az ember megnézi a házakat és a hidról benéz a város utcáiba, akkor látja, hogy a házak úgy vannak építve, hogy az ablakok balkonszerűen előre állanak, hogy azokból az utcán járókra leselkedni lehessen. Itt az ember egyedül sohasem lehet, hanem folyton száz és száz szem ellenőrzi, kémleli. A török nem barátja felebarátjának, de kémje. De azt sem lehet rossz néven venni, hisz minden országnak meg kell lenni a maga karakterének. Amerikát a szabad fölfogás jellemzi, Magyarországot a földhöznyomottság és az embereknek egymástól vagy az államtól való függése, Törökországot pedig a kémkedés szisztémája.

A Galatai-hid közepéről van ennek a mesebeli városnak egyik legszebb látványa, szinte a vizen fekszik az ember, oly közel van a tengerhez és onnét nézheti az Aranszarv-öblöt és ezt az egész paradicsomvilágot. Nem könnyű elszakadni ettől a hidtól s a ki egyszer megszokja, naponként visszatér hozzá, mert olyan mulatságot s olyan inspiráló gyönyört nyújt az mindig. Nem csoda, mert hisz ez a hid sokoldalú szerepet játszik, nemcsak utcafolytatás a víz fölött, de hajóállomás, vízi kiosk és vízi bódételep az Aranszarv közepén. Egy tengeren lebegő furesa alaku cirkusz, melybe a szereplők a két parti városrészről lépnek be s a világ minden sarkából összesereglenek, hogy résztvehessenek ebben a naponként megújuló fölvonulásban. A hol a hid véget ér, ott van Galata, a nagy üzlet-

város,
lal, de
lábazat
fönt a
hegyol
kitva,
hogy u
nagy t
vezni u
volt ré
volt a
az ily
legenda
gondol
melyre
„Ha e
Isten,
világon
a gala
lenne
jére,
szép i
jon Ia
világi
szebbet
torony
jobban
rendsze
hotele
kisebb
gába.
temet
ebédl
sirköve
az bár
tarka
Pera v
hogy h
jobb le

város, tele banképületekkel, meg egy csomó postahivatalal, de az egész városrész azért csak úgy néz ki, mintha lábazata lenne Perának, az európai városnegyednek, mely fönt áll a galatai hegy tetején. Az egész fellegrészerű hegyoldal favázas házakkal, meg kőpalotákkal van betar-
kitva, melyből csak egy hatalmas kőmassza emelkedik ki, hogy uralkodjék az egész rozoga környék fölött, s ez a nagy torony, a galatai torony. Legjobb lenne talán elnevezni úgy, hogy Lamartine tornya. Igaz, hogy nagy szerepe volt régen a torornak, mert a génuai uralom idejében ez volt a várerősség főpontja, de a múlt idő úgy széturja az ilyen várakat, hogy emléük sem marad, de ha egy legenda vagy más mese fűződik hozzá, akkor mindig rájuk gondolunk, mihelyt regéjükről hallunk. Ez a torony az, melyre fölment Lamartine s elragadtatásában azt mondta: „Ha egykor halála után megengedné neki még egyszer az Isten, hogy egy percre fölnyissa szemét és végignézzon a világon, akkor ő csak azt kérné, hogy azt az egy percet a galatai tornyon tölthesse el, mert akkor boldog lenne újra. Ha valaki fölmegy a torony tetejére, s csak egy kissé fogékony a lelke a szép iránt, akkor lehetetlenség, hogy igazat ne adjon Lamartinének, mert hisz az a látvány valóban tulvilági szép s a nagy költő a paradicsom földjén sem láthat szebbet, mint az a körkép, melynek kinéző helye a *galatai torony teteje*. Az egész Konstantinápoly városban legjobban hasonlít Európához a Perai városrész, francia rendszerű kávéházak, nagy német üzletházak, meg angol hotelek, ezek közt fut a Grand rue du Pera, a mely olyan kisebb formájú boulevard, ideépitve ebbe az álmok országába. A legnagyobb hotelt egy régi elhagyott török temető közepébe rakták s a lankás hegyoldalon a nagy ebédlő ablakai alatt még most is látszanak a turbánosdiszű sarkövek, melyek alatt egy jó török csontja porladoz. De az bármily furesa is, de helyesen van így, mert itt bizony tarka és groteszk kevertségnek kell mindenben uralkodni. Pera város kedves kis hely s úgy lehet benne mulatni, hogy hamar kizökkenik az ember az álom-milieuből, azért jobb leszállni mindig oda, hol az álomország igazi képe lát-

szik. Valósággal lépcsőszerű a lejárát erről a Pera hegyről a Boszporus vize felé, de a mellett oly szép a házak között fölnyiló kép, hogy a meseszövéis elkezdődik újra. A galatai hegyoldalon egy templomkupola látszik a tenger felé, a *Szent Benoit* rend kistemploma ez. Olyan kicsiny templomka, pedig belsejében van rejtve nemzetünk legnagyobb kincse, II. Rákóczy koporsója, porladó hamva. Homályos a templom belseje s csak fáklyafénynél lehet megtalálni azt, a ki annyi fényt, annyi ragyogást szerzett a magyar fajnak, annyi dicsőséget nemzetünknek. Sirja fölött egy imazsámoly van, hogy az ájtatos hívők ő fölé térdepelve, könyöröghessenek az ég urához, talán azért, mert érzik, hogy az ő nagy lelke egy cölöp minékünk, a mibe kapaszkodunk, ha fájdalom ér bennünket s Rákóczy nevétől új erőre kapva, megyünk tovább az életen. Kissé megkopott a sírfömlrat, de azért elég jól olvasható: „Hic Requiescit *Franciskus II. Rákóczy*.“ Itt nyugszik ő. Fejénél még egy kölap van, az már újabb keletű, melyet a Csáky-család kegyelettel megújttatott, mert ugyanitt alussza édes álmát Csáky Krisztina is, a nagy fejedelem környezetében, Beresényi neje, hisz itt élt ő is, s ott halt meg ő is. Közel az oltárhoz pedig egy kis behajlás alatt *Zrinyi Ilona* szarkofágja látszik, Rákóczy anyjának koporsója, annak az erőslelkű nőnek, a ki eljött Tököly Imre után, hogy vele a szomorú számkivetést megossza. Szent ez a kis templomsarok mindnyájunknak, hisz oly drága hamvak pihennek ott s lehetetlen, hogy ne érezze az ember hatalmukat maga fölött, mikor ott áll az egyszerű kölap előtt s öntudatlanul fölfakad az ima az ember ajkára, ott Rákóczy sirja előtt. Legyen édes álma, nyugalma, boldogsága, Jézusunk kegyelme s mindnyájunk szerelme, legyen szemfedője, Amen.

A templom előtt a Boszporus látszik s a tulparton vele Skutari, a régi Christopolis, a kristályváros. S nem is csoda, hogy ugy nevezték a régi korban azt, mert ha lemenőbe hajlik a nap korongja, olyan tüzet gyújt Skutari ablakain s olyan ragyogást az összes házfalakon, mintha az egész város egy kristálytömeg lenne, mely a nap hatása alatt egyszerre fölragyog. A Boszporus mellett élni, nagy

ajándék, nagy műélvezet, csak aztán érzi azt az ember, ha egyszer bucsut mondott neki, de hisz ez a Boszporus már egy külön világ, talán nem is a szorosan vett török főváros, hanem egy magasabb rendbeli csoda. De ennek a török metropolisnak a koronája az a hegytető, a hol most II. Abdul Hamid, a nagy szultán trónol s a hová fehérkő palotáját fölépíttette, hogymint az egyszeri mesében Parsifal, ő is fönt trónoljon, meseszzerűen a hegy tetején. Talán a legmagasabb pontja ennek a városnak az, a hová az *Jldiz-kioszk épült*, a nagy császári palota, melynek háztartási költsége évi hatvan millió forintba kerül. Nem csoda, ez a háztartás keleti arányokban van vezetve, arra van be rendezve s naponta ötszáz ló és ötezer ember táplálkodik az Jldiz-kioszk belsejében. Mikor az ember Jldiz közelében áll és visszanez a városra, úgy érzi, mintha az az ott lent nyüzsgő város és talán az egész birodalom azért élne, azért dolgoznék, hogy a Jldiz-kioszk lakóinak asztalára legyen mit teríteni, a mi jót, drágát a föld terem, hogy a mese város császárpalotájában álomszerű gazdaságban muljék el az idő. Sőt a mi szép van a női nemből, az is fölkerül az Jldiz-kioszk környékébe, hogyha másnak nem, valamelyik gazdag pasának gyönyört szerezzen és megédesítse éjjeit. A ki az Jldizben él, az mámorban él, annak nincs gondja a napi kenyérre, a helyett dolgozik az egész birodalom, szegény csak az, a ki nem tud bejutni ebbe a várospalotába, a hol oly szépen, oly gyorsan élnek s gyakran oly gyorsan, oly hirtelen hálnak meg az emberek. Oly hirtelen, mintha több idejük nem lett volna, csak annyi, hogy egy kis csésze fekete kávé fölcsüresöljenek.

A ki nem látta az Jldiz-kioszkban s a kioszk előtt levő *Hamilad*-mecsetnél a Selamlikot, az alig látott valamit kelet császárájának gazdag pompájából. Minden pénteken ebbe a mecsetbe jön el a nagy Szultán, hogy imáját a nagy Allah előtt elimádkozza, ez az egyetlen útja, a mi jóformán merészel, mert hisz ő idegessége folytán rabja saját nagyszerű palotájának. Nem csoda, hogy retteg a palotaforradalmaktól, hisz alig volt még szultán, ki természetesen halállal távozott volna el — oda tulla; elődje Azis, meg éppen vagdalthus alakjában vonult át a más-

világra, mert láthatatlan kezek, — mint mondják — fürdőjében összeapritották. De a Selamlík-ünnep pompájánál elnémul a szó, ott elég hangosan beszélnek azok a pazarerejű keleti színek, melyek vakmerő tömegben vonulnak föl a néző elé. A mecsetnek minden útját elállják a katonák, míg a szultán imádkozik s talán a falevél sem pördül, míg a nagy phadisa Allah előtt térdel. Nagyszerűbbet elképzelni, ennek a birodalomnak keleti voltát jobban kifejezni bajos volna, mint ezzel a Selamlíkkal. Valójában látni ezt az országot e nélkül a pénteki ünnep nélkül annyi volna, mint megpillantani egy királynőt koronája nélkül. S míg a palota előtt az utak nincsenek mind elállva, folyton pereg a dob. Jönnek a zuávok, a szudáni csapatok, az albán harcosok, a kürt riad s a katonasor mind sűrűbb lesz a mecset körül, aztán egy harsona sir fel s kigördül a palota kapuján a Nagy Szultán kocsija, hogy Abdul Hamid mecsetjébe menjen. A katonák mereven állnak s egy jelre tör ki belőlük a lelkesedés, mely mint egy ágyudörgés úgy csap föl a csöndbe s oly mélyen szól, mintha valahonnét messziről, egy elnyomott ország belsejéből jönne: Padisa csokjasa! Éljen a szultán!

Hölgyeim és uraim!

Bármily szép is a meseváros s bármily varázsló hatása van, még is el kell hagyni, hogy megértse az ember az egész országnak valóságos voltát s azt, minő erő lakik ebben a földben, mely ilyen városokat képes termelni. A galatai hid mellől száll el a hajó s egy kanyarodást tesz elébb a Boszpórusban mielőtt elvágat a Márvány-tenger felé. A mint ez a hajó utra kel, abban a pillanatban egy csodamasinává alakul át, mely bizarr és agyizgató képeket hajt elő a partszegélyből. Csaknem egy arasznyira a kikötő pontontól, Pera lábánál egy fehér csoda ül a víz szélén, mely palotaalakot öltött magára s ez a *Dolma Bagtche*. Abdul Medshid szultán építtette s régi idő óta üresen áll s csak akkor kap pár napra lakót, mikor Vilmos császárhoz hasonló nagy urak jönnek a környékre. Csaknem fél kilométer hosszú és oly gyönyörű, mint egy álomkép, mely a vízből fölbukkant. Hófehér mint egy szépen tisztára mosott hattyu, mely kiült a tisztálkodás után a vízpartra. A palota kertje egy paradicsom, olyan paradicsom, a milyennek a keleti ember képzelheti éden kertjét. S a Dolma Bagtche belseje egy tündérálmom. Mindig bámultam a keleti regéket és sokat gondolkoztam azon, minő fantáziájú ember lehetett az, ki olyan bámulatos álommeséket tudott szólni, de a Dolma Bagtche belseje, annak gazdag isteni pompája, leveri Kelet meséinek csoda alakulatát. Minő idegizgalom s mennyi kék kellett ahhoz, hogy egy ilyen palota-költemény egy ilyen keleti mese, palota alakban létre jöhessen. Minő óriási munkát fejtett ki az az agyvelő, mely ezt a tervet a világra dobta. Lépcsőházat, oszlopfolyosókat, márványtömegekből egymásba szólni,

fonni, mintha ezek csak könnyű játékszerek lennének s hozzá ellopni valamely keleti isten tarsolyából a regeszineket s azokat itt mind belecsempészni a falakba, hogy azok lebilincselő erővel hassanak, emberfölötti munka. Egyik terem nyitja a másikat, s azt megmondani, melyik magasabb rendű műremek, a fegyverterem vagy fayenceszalón, azt nem lehet. A selyem, a márvány, a szőnyeg, a kristály oly tömegben van itt meg mindenütt, mintha valami bőségszaru nyílt volna meg ezen a helyen s abból ömlött volna ez mind ide, hogy aztán ez a palota bucsujáró helylyé alakuljon át. A nagy emelet belsejében kristály kőből fakad a forrás, s a szalón-ajtókat beerezi az arany, mintha csak egy aranybánya utánzat akarna lenni az. A mily csodás az ég menyezete a keleti ég alatt csillagos éjjel, épp oly csodás a Dalma Bagtche tetőzete a termék belsejében. Nem fantázia munkája ez már talán, de álmokban ígért csodák beváltása, itt a vizparton palota alakjában, a melyben minden egyes terem egy más rege alakja csupán, s az utolsó fejezet talán ebben a mesekönyvben az a márvány-álmom, melynek kökelyhében a durgazdag szultán fürödni szokott. Impozánsabb kifejezést a gazdagságnak, mint ahogy azt az a fürdőterem jelképezi, álmodni bajos lenne, hisz csak a gyönyör országában támadhatnak ilyen gondolatok, melyek aztán kőalakban kifejezve így néznek ki, mint ez a márvány kincs-tár, itten ebben a fantasztikus kastélyban, melynek a kapuja egy arany ötvösmunka, de oly könnyű, oly lehetőszerű, mintha az égből szállt volna le az egész ide.

A Dolma Bagtche közelében van még egy másik kastély is, mert úgy látszik a kastélyok földje ez, de az nagyon titokzatos, olyan mint egy néma ember, le vannak eresztve redőnyei s egész környékét kaszárnyákkal vették körül, melyben mindig fegyverben áll a katonaság, hogy őrizze ezt a hallgatag kastélyt, a melyről lappangva száll a hír, hogy itt van fogságba csukva Hamid szultán testvérbátyja, a kit a palotaforradalom megfosztott öröklött jogaitól s bolondnak nyilvánított, s azóta a huszonöt év óta él ott a herceg. Élelmet azt kap bőven, hogy éhhalállal el nem muljon, s minden évben még egy vagy két friss feleséget,

hogy vigan élhesse napjait. Hogy aztán Murrat herceg mint érzi ott magát, arról nem szól a kőszá hir már, a Tehiragan-kastély kapuja egy zárt pecsét s a titok napfényre sohasem kerülhet. A Boszporus látványossága fokozva van a hirtelen változatosság által, vizparton lebegő nagy mecsetek és vármárványok egymás közelében szoronganak, mintha mind valami rendkívüli gyűjteményhez tartoznának. Az Ortakeuy-i mecset az ott ül egészen a tengerszin mellett, úgy, hogy szinte fél az ember, hogy belebillenik. Az a két várrom pedig, mely elállja a Boszporus torkát, talán a legmegkapóbb látvány az egész tengerszoroson. A *Ruméli Híszár* és az *Anadoli Híszár* az első került az európai partra, míg a másik átszorult a tuloldalra. Közel ötszázad vonult már el a kastélyok felett, s most már megkopva úgy néznek ki csak ott, mintha egy hatalmas állkapocs kitöredező fogai lennének ezek a kőtornyok. Ravasz célra készült a két vár, a nagy Mohamed szultán építtette, hogy itt, a hol a legkeskenyebb a Boszporus, elállja azt s követő ágyuival uralkodjék az egész szoros felett. Eredeti zseniális ember volt ez a szultán, nem elégedett meg azzal, hogy gondolatát örökíti meg a kövek segítségével, hanem még Ruméli vár tervrajzát is úgy készíttette, hogy annak alaprajza török írással az ő nevét adja: Mehmed. Egyik falu a másikat éri, itt a Boszporusa jön, Yenikö, majd Terapia, s csak ott kezdenek maradozni a házak, a hol *Bouillon Gottfried* platánfája látszik, erre Boujukdere felé. Ugy mondják, hogy ott abban a nagy platán odújában táborozott volna Bouillon Gottfried, mikor keresztes hadaival a szent város felé ment, sőt úgy mondják, hogy báró Gleichen is, az egyetlen keresztény, kinek a pápa megengedte, hogy két asszonynak legyen egyidőben ura, az is itt járt volna e fa körül, mielőtt kettős háztartását megkezdte. Ha visszafordul a hajó, hogy a Márvány-tenger felé evezzen le, akkor az ázsiai part kezd elvágatni a karfa előtt, mert a fordulat azt varázsolja elő. Hogy aztán melyik szebb hely itt, a part melyik része pittoreszkebb, azt épp oly nehéz volna megmondani, mint azt, hogy melyik a legszebb lírai vers a világon, hisz ez az egész Boszporus nem más, mint egy gyö-

nyörü költemény. Jól mondja Chateaubriand: Ez a föld legnagyobb látványossága. S alig van is annál szebb élvezet, mint ott ülni a vizparton s elnézni azt a különös földalakulatot, mert ez az Isten egyik legfenségesebb alkotása. Az ázsiai *Skutari* városban is megvan minden, ami a szemközti Stambulban, hisz oly közel van Európához, hogy jóformán csak egy arasz választja el, nem is más ez a városka, mint a nagy Stambul, csak hogy ritkaságok s régi emlékek nincsenek benne, szűk utca meg mecset az van bőven, s aztán talán még valami, valami a mi hatalmasan szép, egy török temető. A hegyoldalon fekszik ez s messziről olyan szép, mint egy sötét erdő, attól a rengeteg ciprusfától, melyek testörmódra ott állanak egymás mellett a sírok körül. Komorabb látványt nem igen képzelek, mint egy ilyen keserű zöld fákkal beültetett török temetőt. Olyan mogorvák, olyan komorak azok a fák, s olyan különösek azok a török sírkövek, melyek tetejére, mint egy nagy bütyök, úgy van a turbánkő ráfaragva, hogy valahányszor megláttam ebben a smaragd-sírkertben kóborló vad fanatikus népet, mindannyiszor az indiánok jutottak eszembe, kik vadság tekintetében ezektől bizony nem sokat különböznek. Az emberélet nem sokat ér Keleten, még kevesebbet, mint minálunk, s bizony, ha a török meghal, még aznap lekerül a föld alá, minden ceremónia nélkül.

A köbütyök sem sokáig hirdeti, hogy valaha járt a földön, mert hamar elhanyagolják itt őket. De azért a *Skutari* hegyhát dombjáról visszanézni a nagy török fővárosra mégis fenomenális látvány, a minél szebbet bizony a ciprusfák alatt szundikáló igazhittiek sem láthatnak, ott a tulvilágon Allah kebelében. Végleg elhagyni a Boszporust és Konstantinápolyt a nélkül nem lehet, hogy az ember el ne usznék Leander tornya mellett. Érdekes egy misztikus toronysziget ez, az bizonyos, egymaga áll két tenger sarkán, s messziről olybá tűnik, mintha valami exotikus nimfae volna csak, mely itt ilyen toronyalakban kivirágzott s ráült a víz tetejére, hogy mindenki csoda alakjában megbámulja. Vajjon lehetne-e találni jobb

helyet szerelmes regék szövésére, mint ezt, a két világrész között, viz tetején lebegő tornyot. Mily szép, mily misztikus gondolat az, hogy ebbe a vízi várba volt elzárva Hero s hozzá uszott el Leander, hogy szerelmesét fölkeresse. Goethe fantáziájához méltó rege ez, csak egy kár a dologban, hogy Leander sosem járt itt ezen a helyen, hanem az ő regényük ott játszott le valahol délen a Dardanellák körül. Egy szultána regéje is hozzá van fűzve ehhez a titokzatos helyhez, mely valójában olyan, mintha egy alámerült városrésznek fönmaradt Montmart-hegye lenne csupán. Egy azonban bizonyos, hogy lord Byron, ez a parázsl elkü ember itt uszta át ezt a tengerszorost és kis hijja, hogy bele nem halt expediciójába, mert bármily láng is égett belsejében, a Boszporus vize elég hideg volt arra, hogy azt az izzó lelkü embert tönkre dermessze. A partszegély itt aztán kiszélesül s a Márvány-tenger tükre zárja el a láthatárt. Olyan furesák ott a tenger szélén azok az exotikus fabódék, melyekbe a török halászok föl kuporodnak, hogy a hullók szerelmi zsurjából, a halhuzásból kivegyék részüket.

Valami kényelmes helyük abban a vízi kukullóriumban nemigen lehet, s olyanok messziről bódéjukkal, mintha nagyméretű ragadozó madarak lennének, melyek beleálltak a vízbe s úgy lesnek onnét prédájukra. A Márvány-tenger partja is kedves sok ideig, tele van kis kiránduló helyekkel, hová a török hölgyek kibaktatnak batárjaikkal s aztán a napfényben süt kérezve és dulcsászát kóstolgatva töltik idejüket. Minő parányi lelke van egy ilyen török asszonynak, minő parányi az ő vágyuk, egy kis gitár zene, édes szirup meg a mit pasájuk nekik parancsol. A Márvány-tenger főekessége, drága köve a *Principo* sziget sor öt nagy szigete. Egy valóságos paradicsom ez a pár sziget, itt a Mese-város közelében, tele villákkal, kéjlakokkal és esodás virágokkal. Innét visszanézni Stambulra oly bűbájosan szép, hogy önkéntelenül a délibábra gondol az ember, mert csak abban lebegnek fent a levegőben olyan aranyházak s ragyogó kupolák, a melyennek innét a nagy müzümán város látszik. Piciny, parányi arany minaretek, aranyházak és aranykupolák beszo-

rulva a láthatár sarkába, míg aztán lassan elmosódnak azok is egészen s a Márvány-tenger sima víztömegével urrá lesz a vidék felett. Sok sajka, sok hajó szelte már át ennek a tengernek víztükrét, sok népet hordozott már hátán, szegény jó Rákóczy is ezt a tengert látta utoljára, mikor rodostoi magányában lehunyta szemét. Jó Mikes Kelemen sokat sétált ott a vizparton abban a kis *Rodosto* fészekben, mikor magára maradt, s egyedül hallgatta a tenger mormogását. Egyedül, egyedül annyi bujdosó közül nagy Törökországban. Rodosto nem híres város ma már, csak a multja él még, meg az a kis magyar-negyed, a hol a nagy fejedelem palotája volt s a hol a menekült vitézek táboroztak faházaikban. Ma is megvannak a házak, de szurtos görögök meg örmények telepedtek bele, csak a kápolnában őrzik még Rákóczy butorait, miket a nagy fejedelem utolsó éveiben itten faragott...

Sok időbe kerül, míg kiszabadul a hajó a Márvány-tengerből s a Dardanellákon át kimenekül ebből a kelepce vízből, mely mind a két végén földszorossal van elzárva. Az a sós víz, a mely itt lent fekszik a török birodalom partja mellett a legérdekesebb, a legromantikusabb tenger, a nagy Archipelagus, tele szigetekkel, legendákkal. Bármennyit is csatangoljon itt valaki, mindig új impressziót nyer, de bármily sürgősen is fut el az utas hajója, kössön ki egy pillanatra *Lesbos* földjén, *Sapho* királynő szigetén. Egyszerű föld az most, egyszerű a városa is, de mégis oly csodás varázsszal van, s az a tudat uralkodik ott az ember felett, hogy *Sapho*, a dalkirálynő itt járt, itt élte napjait. A csodás nő, ki dalolva élt, dalolva rohant a sziklapartról a tengerbe, hogy kioltsa azt a szerelmi lángot, mely bensőjét fölégette. Szegény *Sapho*, borzasztó végzete ez egy nőnek, egy költőnőnek, de jó hogy csak mese az egész s nem ez a valóság, mert hisz egyszerű halál volt *Sapho* végzete. Még most is megvan a szigeten *Olymp* hegye, de nem tapossák költők a hegy oldalát s nem hallszik már hurkiséret mellett a dalkirálynő dala, mely annyi század óta él bezárva az emberek lelkébe s nem lesz kor, mely elfelejtse *Sapho* fájdalmát, melyet így énekel:

Elakad nyelvem, fölemészttve rajtam
 Tűz fut át, veszttem szemeim világát,
 Égbe vész az már s füleimbe egy hang
 Cseng süketítve.
 Homlokom sűrű veritéket izzad.
 Reszketés tölt el, halavány leszek, mint
 Hervadó fű s vele aszni látszom
 Én is, óh Attis!

Nincs semmi a szigeten, mely a nagy dalosnő emlékét
 földézze, semmi emlékkő, csak az a hatalmas görög faj,
 mely még most is él e földön. S talán éppen a népfajban
 van megörökitve Szafó emléke, s az a mese szép görög lány
 alakjában, minden generációban egyszer újra születik. Az
 a bűbajos szemű leány szimbolizmus, az a görög leány,
 kinek szemében gyémánt tüze ég, s minden ölelése új gyö-
 nyört szerez, Szafó költőnő emléke ez!

Arca piros, mint a gránát gyümölcse,
 Mosolya édes, mint a hajnal ébredése,
 Csókra tüzel, új csókot keres,
 A dalkirályné emléke ez!

Messze a sziget mögött százával él még a szigetföld
 e tengeren, de egy se oly szép, mint ez, sőt ijesztő soknak
 partja, mert a kalózkodás még szokásos e tengeren. A két
 legravaszabb sziget ez égalj alatt Chios és Ikaria, ennek
 lakói koldusokat gyártanak, mert gyermekeiket megnyo-
 morítják, hogy aztán az az egész családot föntartsa, nyo-
 morék testét mutogatva s könyöradamányt kéregetve. Ez
 a Chios szigete Szmirna előtt bujt föl a vízből, Szmirna
 előtt, a hol nagy Homér született, mert jogot formál a
 város ahhoz, hogy ő hozta a földre ezt a nagy lángészt, ki
 mint egy nap úgy világít felénk abból a régmúlt időből.
 Mennél jobban mulik az idő, Homér alakja annál jobban
 nő, össze van már úgy növe az istenséggel, hogy mitikus
 alakja soha el nem tűnhetik.

A *szmírnai-öböl*, a város és a környék látképe, oly
 lebilincselő, hogy az ember érzi, hogy Homérosznak itt
 kellett születnie ezen a balzsamos szép helyen. Oly hatal-
 mas az öböl nagysága, s oly impozánsak a méretek min-

denfelé, hogy ilyet a föld csak ott produkál, a hol valami nagyra készül, valami rendkívüli. Szmirna város lát-képe egy színes festmény, mely szmaragd ciprusfa-katónákkal és a mecsetek mellé kirendelt minarette-örökkel van kitarkítva. A háttérben egy hegy van elhelyezve, annak tetejére egy fellegvárat raktak, hogy uralkodjék az egész vidék fölött. Oly érdekes ez a háztömeg, mely oly szorosan összebujt, mintha a hideg zavarta volna a háza-kat oly közel egymás mellé, hogy aztán így összebujva fölmelegedjenek. Az a sok gőzhajó, a mely ebbe a kikötő-bőlbe befut, egy kissé azonban kozmopolita várost esi-nált ebből a Szmirnából, a mi nem esoda, mert hisz ez a város a sziget-tenger fővárosa, s ez uralkodik az egész Archipelágus fölött. A kikötő-part egészen európai, olyan-forma kőpaloták vannak odaépítve, s a kőpart egy nagy korzó, a hová a levantiek napnyugta után kisereglenek, hogy megnézzék mindennap ugyanazt a tengert. Szmirna érdekessége nem is itt kezdődik, hanem a *Karaván-hidnál*, mely a város tulsarkán épült, s egy kis csermely fölött hasal keresztül. Ezen a hidon kelnek át az összes karavá-nok, hogy az ország belsejébe elinduljanak, s hogy föl-kutassuk ezt a rejtélyes földet, kövessük mi is a karaván utját, hogy lerántsuk a homályt az ország belsejéről. Különös egy föld ez, az bizonyos, annyi régi rom van takarója alatt, hogy azt alig hogy meg-kaparják, azonnal fölszínre bukkanik valami őskoru esoda, a mit az évezredek előtt élt népek itt felejtettek a földön, s aztán az avar lassan betakarta, eltüntette. Hogy minő óriási kultúra volt Szmirna város környékén, azt fényesen hirdeti az a pár aquadukt, mely a völgyeket átszeli. Meg vannak már ugyan nagyon kopva, de azért az erőt még teljesen kifejezik, azt az erőt, melyet építő-jük, mint fájának ismertető jelét, beleépítettett ebbe az ivezetes építményekbe. Némely helyen eltűnik ez a víz-esatorna a föld alatt, mintha alá temetkezett volna, s csak az irányát engedi sejtetni, hogy minő eséssel fut a város felé. Az a föld, melyen ezek a teherhordó karavánok mennek, olyanforma, mintha ismerős tájék lenne miné-künk, ha hirtelen végigfutja valaki, akkor talán egy-

hangunak is fogja találni azt, pedig ezer és ezer változatot nyújt, csakhogy olyan, mint a kiczellált szobor, nagyon apróra meg kell nézni azt, hogy az ember minden szépségét fölfedezze. Sárga-barna buckák, kiégetett kőhalmok váltják föl egymást, ciprusfákkal, olajligetekkel tarkítva. Egy-egy keskeny víz mellett több fa sereglik össze, a mi az ellentétet a kopár sziklás földdel csak fokozza. Valamerre délre Szmirna városától egy hegydombon egy régi török vár maradványa látszik, a mely még a nagy Ozmán idejében készülhetett, hogy a vidéket szemmel tartsa. Ez a romvár már Ephezus földje. A régi görög város az, a hol a híres szobrásziskola virágzott. Valamikor nagy régen itt is tenger viz állott. de az ott vergődő patak addig hordta a kavicsot, meg iszapföldet a hegyekből, míg kitöltötte az egész völgyet s ma már a tengerből alig látszik valami ide. Ephezus város romjait kipucolták a földtakaróból, csak úgy, mint a nagy professzor Schliemann tett Trója városával. Ma már a gimnázium, hol a nagy versenyek voltak, s a formás Diana-templom jól látszik, látszik annyira, a mennyi belőle fönmaradt. A legszebb talán a színház, melynek bejárata szépen elötünik, sőt a hegyoldalba épült belsejéből is kilátszik már szépen a nézőtér s látni lehet, hol volt a nagy urak páholyülése s hol a görög csirkefogók ingyen karzata. Kár Ephezusért, hogy megsemmisült, sok kultúra volt egybegyűjtve ebbe a városba, és sok száz éven át volt nagy szellemek gyűlhelye. Pál apostol is járt e helyen s itt is hirdette az ő lángnyelvével Jézus tanait, s oly lelkesen, hogy gyülekezet is alakult Ephezus városában, a kikhez Pál elküldte egyik legköltőibb levelét, a melyben arra inti őket: „Erősödjete meg a benső emberben!” Jól mondja Renan. Csoda-e az, hogy ily lelkes tértítő mellett, mint Pál, a ki több lángnyelvet örökölt, sokáig Jézus vallását, Paulus vallásának nevezték. Ephezus szobrász-iskolája, városa és minden szereplője a messze múlt ma már. Az ember elmegy mellette és átkanyarul észak felé más vidékre, oda, a hol a hegyek alján egy szép kis török város ül a róna szélén, melyet ugyneveznek arra, *Magnézia*. Festői látvány az a hely s város s a messze

környék látképe, annyi poézis van belerakva ebbe a milieuba, hogy az ember órahosszat elgyönyörködhetik benne, míg kiélvezi. A környék hegyek ősdísága leri szürke-sárga bőrukról, az a sok barlang-lakás, meg a hegybe vájt emlék elárulja, mennyi ezer év óta tanyáztak már e helyen emberek. Nem csoda, oly szép ez a környék, hogyha elpusztult is a vidékről egy faj, a másik azonnal idesietett, hogy ő élvezze ezt a kedves helyet. A hegyoldalba vájt kis odufészkek az ős-lakásokat hiven bemutatják, s azt az időt, mikor még nem a kőből, de magába a kőbe vésvé, készült az ember-tanya. Némely helyen paloták is vannak, olyan elrendezéssel, melynek két-három terem képezi méretét. Hogy Traján népe is itt lakott már, arról maradtak beljebb arra Oushak felé bizonyosságok. De valószínű, hogy Magnézia környéke régebb idő óta ismeri az embert, mert tartogat az egyik hegyoldalban valamit, a melyik emlék a regeidőkből származik még. Ez *Niobe* szobra. A gyermekeit sirató kővé vált anyának emlék-reliefje ez, mely a szikla-partba bele van hasítva; ma már elváltozott az arc alakja, az idő megette, még azt a kőarcot is, de a legenda ma is oly friss alakban él a szoborról, mintha csak az imént mult eseményeit hirdetné. Ez a nagyszerű ezen a földön, hogy minden lépten-nyomon fölbukkanik valami, a mi a régi klasszikus korra űzi vissza az ember képzeletét. Csak le kell huzni ezt a földszemfedőt s újra életre kelnek, bár romalakban, ezek az őskorú városok. *Pergamon* is itt van Magnézia közelében, a fórum és a templom kövei újra a napfényen vannak, s a fölbukkanó márvány-szobrok halomra verik az ujkori szobrászok kislelkű művésztudományát. Minden ilyen földszinre hozott ősváros, egy nagy erejű laterna magica, mely aztán a saját képessége szerint bevilágít abba a misztikus ködbe és regéke burkolt világba. *Pergamon* környéke talán még szebb, mint Magnéziájé, lehet, hogy ez volt az első fejezet ebben a mesekönyvben s aztán ez fokozódik az ország belseje felé. Az bizonyos, hogy alig van utesapás, melyen valami pár ezeréves híd ne mutogatná magát, hogy milyen érdekes az ő boltivezése. De hisz a környék hegylánc nem volt sohasem szegény kő-

any
lák
egé
lát
érd
me
a k
sen
soh
mir
kel
két
tem
niál
ket
kor
disz
nap
és a
mor
min
elk
tök
ilye
áll
egy
vály
azo
falt
den
ajta
hog
ber
és a
más
kat
két
is.
gas

anyagban, sőt néha ijesztő tömegben verődnek föl a sziklák, mintha csak ők volnának ebben az országban s ez az egész föld egy nagy köbirodalom lenne csupán. De egy láthatár távol után képes a vidék egyszerre átalakulni oly érdekessé, hogy az ember megy mind beljebb és beljebb, mert ez a rejtélyes föld becsalogatja az embert, azok mögé a közhalmos hegyek mögé. S talán ez egyszer nem csalódik senki, ha fut azután a hamar változó délibáb után, mert sohasem csapja be az embert, hanem mindig többet ad, mint az ember remél. Pergamontól és Magnéziától arra be, kelet felé egy domb mögül egyszerre hirtelen fölpattanik két hatalmas oszlop a földből, ezek a sardesi Jupiter-templomnak maradványai. Ez a két erős, tökéletes harmoniában épített oszlop, a jón építészet remeke. Mindkettő fején ott diszeleg a hatalmas jón-csiga, mely a koronát helyettesíti az oszlop törzs felett. Az egyik fejedisze egy kissé kimozdult helyéből, talán akkor, midőn napfényre segítették. A többi rész ép teljesen és az erő és akarat hatalmas kifejezője ez a két törzs-oszlop. A harmonikus szépnek, a klasszikus szépnek jobb ábrázolását, mint ilyen ókori szimmetrikus oszlop-építményekkel, még elképzelni sem lehet, mert ez a tökéletes anyag bemutatása tökéletes formában. Kár, hogy az egész Anatólia nem mind ilyen plasztikusan szép alkotásokból áll s néha a jelenlegi állapot, a mostani kor fejletlensége is előtünik. Bizony egy török falu, a kulturáról nem tesz bizonyosságot, s a vályogvető cigányok kunyhói, modern berendezésű paloták azokhoz a tákolmányokhoz képest, a mikből egy török falu össze van állítva. Hanem azért a berendezés nem mindennapi, mert a hegyoldalba épített házikó, melynek sem ajtaja, sem ablaka nincsen, mertekettőegyesítve van abban, hogy előfal a ház elé egyáltalán nincs építve, s úgy van berendezve, hogy földszint ott van a tűzhely, a pilaf-főzésre és a husfűstölésre, az első emeleten táborozik a család, a második emeletre pedig a hegyoldalról fölhajtják a birkákat és a szarvasmarhákat; így aztán a kettős meleg és kétfajtájú gőzben kitelel a család a legnagyobb hidegben is. Mert furesa égaljatu ez az Anatólia, igaz, hogy jó magasságra van a tengerszín fölött, de télen gyakran szibériai

hidegre is képes berendezkedni, nyáron pedig melegebb a sütökmencénél. Az a faj, a mely képes ilyen klíma mellett élni, szaporodni, erős alkotása az Uristennek. Mikor az ember közöttük jár és figyelí őket, akkor érzi, hogy sokkal, sokkal régiebb törzsszel van az embernek dolga, mint a meddig a mi szemünk visszaér a történelemben. De egy bizonyos, hogy ezek a népek Jézus ideje óta sem igen változtak, ezeknek ruházatuk, felszerelésük még ma is az, a mi volt a Megváltó idejében. Ezek is éppolylassúsággal élnek, mint a sárga faj, a kínai. Évszázadok percek ennek a népnek a történelmében, csak az rögzítve nincsen, mert a mesékben szétfoszlik az ő történetük. De hogy a keleti mesék, a prehisztórikus időkből szövődnek felénk, az kétségtelen. Ha az ember jól megnézi a török fajt, annak igazi típusait, akkor látja, hogy ez a faj még koránt sincsen kimerülve, s lehet, hogy még egyszer fölvrázkzik ez a föld, hosszú száz évek múltán. Ha valami, akkor a tradicionális érzék, az ki van fejlődve a törökben. Az ő ekéjük még most is egy horog, egy kampó, mint a melyet az egyiptomi obeliszekre rajzolva látunk, kocsijaik, szekereik a régiek, ezek nem mentek át fejlődésen, a tradíció nem engedi, hogy fejlődjék, csak úgy, mint ezt az egész nagy török fajt. Első látásra bizony nagyon nyomorultaknak néznek ki, s olyan benyomást tesznek, mintha mindenkinek a hátán egy nagy teher volna, s ezért külön kellene dolgozni, ezért a nagy teherért, hogy ott messze fönt a Boszporus partján, egy cifra palotában legyen mit aranytálakban fölszervirozni. Vallásukhoz épp úgy ragaszkodnak, mint megszokott öltönyeikhez. Nekik a Korán mindenük, az előír mindent, a mire egy igazhívőnek szüksége van, azontul más nem érdekli őket. Allah az ő istenük, ahhoz ragaszkodnak ők, s ő hozzá térnek haláluk után. A fehér turbános teológusok és papok magyarázzák azt a Koránt a népnek, s ők csavarták el ezt az egyszerű vallást egy különös, fanatikus istenimádássá. Mohamedet úgy jellemzi Carley, mint a pusztá emberét, kinek naiv lelkében dal alakjában fölkelnek mindazok a vágyak, a mire a pusztá fiának szüksége van. Mélyen érző ember volt Mohamed, de

mostani papjai nem értik az ő lelkét. Ez az oka aztán, hogy pogány színben tűnnek föl az Allah-imádók, mintha Allah nem ugyanaz az Isten volna, kihez Jézus így kiált fel a keresztfán: Eli eli láma sabaktani! Uram, uram, mért hagytál el engemet! Pedig ez az Eli és Allah nem más, mint a régi zsidó Isten Elohim az öreg Jahvé átváltozott alakja. De a nyugtalan lelkű Mohamed fajához átalakította Jézus és Mózes váltságát úgy, hogy arra nékik ott szükségük van. Allah legfanatikusabb hívei a dervisek, a kik valósággal uralkodnak Anatólia belsejében. *Onshak* város még nincs a kezökben, de azért már ez a török város is jól tele van rakva minaretekkel, hogy Allahot legyen hol imádni. A nép, a földhöz nyomott nép, nagy nyomorban él, és akolszerű házaiban tengeti életét. Bizony bajos megkülönböztetni, hol kezdődik az istálló és hol a fektanya, mert a piszok, a szenny egyenlően ül mindenben. És itt ezekben a szurtos lebujházakban, a hol a piszoknál csak a ragály nagyobb, itt szövik azokat a mesés szép szőnyegeket, melyek elfedik a paloták márványföldjét s a mesetek porondját, hogy puhán, szellemszerűen lehessen járni bennök. Minő ellentét ez a nyomor s az a kincset érő keleti szőnyeg, mely itt születik a nyavalyás népréteg üregszerű tanyájában és a legnagyobb szegénységből, oly gazdagon, oly színpompával lép ki a világba, hogy azt minden ország lakója megbámulja, s minden ország milliommosa odadobálja aranyát, hogy megszerezze azt, de mire Oushakig elér, az aranypénz nagyon elváltozik, nagyon megeszappan s csak rézbaksisalakban talál el oda, hol a mesés szép szőnyeg született. Oushak városa határa hegyláncokkal van körbe fogva, s ebben a hegyvidékben van egy völgyszakadék, melynek két part oldala ember kezektől van kilyuggatva, messziről nézve olyan, mintha szirtifecskék vájták volna azt be a granit kőbe, de ha közel megy hozzá az ember, s betekint az üreg belsejébe, megismeri az ember tanyákat, melyek leleményes módon vannak a szikla testbe befaragva, emelet magasan vannak ezek a házóduk, melyekbe az ősember sziklalépcsőn mászott fel. Ez a titokzatos völgy

— Traján városa. Az a nagy Traján, ki az Aldunán is utat veretett, erről a vidékről jött hódító útjára, hogy hatalmába vegye a világot és nevének dicsőségét itt hagyja a földön. De hogy elérjük Konját, az igazi, a fő-dervis-tanyát, nagy utat kell tenni és egy kanyarulattal átszelni a tartományt dél felé. Afion Kara Hiszáron át kell surranni, hogy előbb is a dervis-föld főhelyére érjünk s csupán *Akschehirben* kell egy pillanatra megállani, hogy lélekzethez jutva, maga elé kapja az ember a *Tehe-Medrezsé-t*, ezt a régi romépületet, mely a szeldsukok fénykorában épült, s a melyben az ó-görög kor pár tökéletes oszlopát is beleépítették a jó szeldsukok. Hol vannak már mindezek a népek, úgy eltűntek, mintha csak parányi madarak lettek volna, melyek rövid lélekzetű életük után elhullanak. Ez az *Akschehir* tulajdonképpen jó átmenet Konjához, mert igaz, hogy *Konja* manapság csupán a dervis-tanya, de nagyrégen az volt a szeldsukok királyi városa. Rég volt az, pár száz évvel még *Ozman* előtt, ki *Brusszából* hozta ki a török fajt s teremtette meg az *Ozman-birodalmat* s az ő birodalmához, ezek a Szeldsukok mintegy előkészületül szolgáltak. S ha megfigyeljük, az egész török népen látszik, az emelkedő népfaj népvándorlási törvénye az a processus, mely itt folyt le, a míg innét Konjából észak és nyugat felé nyomulva *Brusszáig* terjeszkedtek a szeldsukok, s ott *Ozman* által új erőre kelve, mentek észak és nyugat felé, míg aztán Magyarországot is uraló *Szolimán* alatt elérték a legmagasabbat, a mire mehettek s azóta ismét összezsugorodtak, ide a hegyek közé. Egy hegygerincen kell még átkelni *Akschehir* felől, míg megláthatja az ember azt a völgy-síkot, mely ezerkétszáz méter magasan fekszik a tengerszín fölött, s melynek a közepetáján épült *Konja*, a híres dervis-város. Mennél közelebb megy hozzá az ember, annál érdekesebb, annál titokzatosabb lesz, mert az összehuzódó házhalmazból akkor kezdenek mindinkább kiemelkedni a mecses és a palotaromok furesa alakjai. Más az, mint bármelyik török földi város, régibb és rejtelmesebb többi társánál. Nagysága is imponálóbb, kinézése is külö-

nösebb. Alig van részlete, melyből vagy egy sisakforma torony, vagy egy romalaku minaretté ne kínálkoznék föl a többi háztető felé. A legmisztikusabb az az a csoport, ahol a régi mecsetek vakondturásszerű sárból alkotott szürke falai látszanak, melyek még mind a szeldzsukok fénykorából maradtak fenn, Konja városának örökségül. Sötét, örökzöld fák vannak a házak között a földbe szurva, a melyek oly színessé, elevenné varázsolják Konja képét. Ez egy oly hely, a mely le tudja kötni az embert nagy időre, mert gazdagon föl van diszítve emlékművekkel. Ez a fonsik sivatagján épült különös város a Mewlana-dervisek székhelye. Ez az ő otthonuk, ezeknek a mohamedán szerzeteseknek, a kik már ezerkétszázharminchárom óta itt táboroznak és messze tájon uralkodnak. Ők nem az üvöltő dervisek fajtájához tartoznak, az ő szektájuk a táncoló dervisekből áll. Afgán eredetű a törzsük s Dsələleddin az ő apostoluk, a ki mecsetrendüket kifundálta. Ez a Dsələleddin költő és próféta volt egy személyben s nem közönséges lelkű ember lehetett, annyira, hogy a szeldzsukok akkori vezérének Ala Eddinnek nagy kegyeltje volt. Nem is csoda, mert, tagadhatatlanul nem utolsó mesealakokba burkolta be a vallás fogalmát és tanait, hogy aztán azokat ilyen meseostyákba takarva, hiveinek mint valami pirulát beadjon. Legötletesebb talán az a meséje, melyben az Istent akarta megértetni a szeldzsukokkal s ezért ily beszédbe fogott: Volt egyszer valahol egy nagy fejedelem, a ki ajándékba kapott egy különös állatot egy távoli királytól, az ajándékot aztán ő elrejtette pincéjébe s összehívatta tudósait, aztán így szólt hozzájuk: A pincében van valami, valami, a mit csak a sötétben lehet megközelíteni, tapogassátok meg, hogy mi lehet az és mondjátok nekem véleményyt arról. A pincében egy elefánt volt elrejtve, mikor a fejedelem három tudósa följött a sötét földalatti rejtekből, így szóltak azok rendre fejedelmükhöz: Az első, a melyik az elefánt ormányát tapintotta meg, az ezt mondta: Uram, ez egy hengerded test. A másik, a ki az elefánt farkát érintette, azt felelte: egy vékony test az uram s a legutolsó, ki az elefánt mellkasát ölelte át, így végezte: Végtelen nagy valami az

odalent uram! Dselaeddin így folytatta a mesét a szeldzsukoknak: Lássátok, így vagyunk mi Isten fogalmával, csak sötétben tapogatózunk, mindnyájan tudjuk, hogy léteznek, de mindnyájan másnak hisszük s helyes fogalmat róla alkotni egyáltalában nem tudunk.

Ez a város ez a Konja, a hol ezek a mesék születtek. A régi szeldzsuk palotáknak ma már csak romjai élnek, de ezek a romok érdekesebbek minden ujszerű építménynél. A legimpozánsabb Ala Eddin kastély maradványa, melyből mint egy nagy öböl, még most is fölemelkedik a földről a császár trónja. Impozáns, érdekes egy alkotmány az a hely, a honnét *Ala Eddin* ítélkezni szokott. A palota falát még most is fedi a régi finom fayence, mely mint egy pikkelyboríték, úgy fűdi e rom testét. A trón lábánál két kőoroszlán állott, de az egyiket az idő kimosta már onnét s csupán a baloldali öröködik még a trón alatt, fal kuckójában állva. A trón egész környéke egy romhalmaz, melyet nem ápol, nem gondoz senki sem, az idő úgy rontja, a hogy szeszélye kívánja, s nem sok idő kell már s *Ala Eddin* trónja eltűnik a földről. S akkor aztán a nagy szeldzsuk palotából nem marad vissza semmi sem. Csak a palota-hegy szürke romföld halmaza. A palota körül vannak a szeldzsukok többi emlékművei is. Legmisztikusabb talán az *Insde Medreszé*-mecset, melynek halvány zöld minarette-tornya a pizai tornyot utánózva, féloldalt hajolt, úgy hogy mint egy másfél méter különbséget tesz ki a torony hegyének elhajlása. Ennek a mecsetnek kapubejárata is szép és költői alkotásu volt, de messze mögötte marad mégis a *Márvány Medreszé*-nek, mely a szeldzsuk építészet legremekebb emléke. Ennek márványkapuzata egy hatalmas költemény, véső által márvány anyagban kifejezve. A legfinomabb, még az áttört márvány is megjelenik e műremekben, mintha ez a kőanyag csak valami könnyen gyurható porcellán volna. De ne higgyük azért, hogy a *Sahib Ata* mecset elmarad a többi társa mögött. A szeldzsukok specialitása, a mi a legbámulatosabb ezekben a mecsetekben, az a fayence-munka, mely az egész benső falazatot és az összes kupolákat befűdi. Arról a színpompáról, arról a fayence-műről, a milyennel a

szeldzsukok kidiszitették mecseteik belsejét, arról a mai korban ábrándozni sem lehet. S itt tudták legkevésbé megtagadni afgán és arab eredetüket, mert azokat a messze déli motívumokat mind belevittek a fayence-falazatba, lehet hogy szándékosan, hogy megőrökítsék saját afgán emléküket. Szándékuk teljes, mert ez a munka oly finom és oly művészi, hogy örökre megőrzi az alkotó kezek emlékét. Dselal Eddin sirja saját mecsetjében van, a melynek talán a legnagyobb a belseje, s elég érdekes arra, hogy impressziót adjon. De a holt tárgyak még sem képesek annyira izgatni az embert, mint az előttük mozgó élőalakok. Ha valahol, úgy Konjában van valami rendkívülien érdekes, azok a nagy teveször süvegű dervisek, kik Dselal Eddintől származtatják magukat. A törzs most is él, nagy palotája van a dervis-főnököknek, s egy exotikus fényű laka *Meránban*, Konja mellett, a hol falpalotája szalonján egy patak fut keresztül márvány medencében. Ezek a dervisek a legfanatikusabb imádói *Allahnak*. Szigoruan betartják a Korán törvényeit s több feleséget tart mindenik, sőt a mostani Dselal Eddin husznál több asszonyt gyűjtött össze háremébe. Azért vallásosak a fanatizmusig, bort sohasem isznak, mert az szönlönedü s a Korán tiltja a részegítő bort, azért sohasem érintik azt, de vigan nyelik a cognakot és spirituszt. Istentiszteletük főceremóniáját minden csütörtök este lejtik el a Turbében, az ő szent kolostorukban, hol Mohamed szőnyeget is őrzik nagy kegyelettel, azt a szőnyeget, melyet Ali Mohamed veje hozott ide még a rég multban. Ezeknek a derviseknek nem csekély befolyásuk van az egész birodalomban, úgy annyira, hogy csak az lehet szultán a fényes tartományban, kinek övére, ennek a Dselal Eddin törzsnek legidősebb tagja csatolja föl Ozmán kardját. Ez a *Türbe*, melynek lila fayence a kupolája, ez az ő templomuk és temetkező helyük. S itt ennek a titokzatos helynek a belsejében járnak ők szent táncukat csütörtök este, napnyugta tájban. Összegyűlnek a messze környékről, elhelyezkednek a szőnyegek az oltár előtt, lehúzzák felső ruhájukat, csak fehér szoknya-ruhájuk és teveször kupola-süvegük marad raj-

tuk, s aztán míg a tam-tam dob s a siró síp jajgat, egyhangu dudolással, ők körbe forognak, peregnek, míg erejük engedi. Olyanok, mintha különös balerinák lennének, kik finom tánccipő helyett, mezitláb lejtik el pörgő forgásukat. Csak néha hallszik, hogy Allah nagy s Mohamed az ő prófétája. Különös egy látvány elnézni ezt a fanatikus őrzőngést ott a sirok körül, s mindig olyanok ezek a forgókeringő dervisek, mintha az ő forgásukkal a fölkelő és lenyugvó napot akarnák szimbolizálni. A mécesek és az áttört ablakokon beszűrődő keleti napfény világítja meg ezt a helyet, úgy, hogy valósággal kísérteties egy látvány az, a melyet a keringő dervisek és a háttérben fekvő nagy turbános sirok adnak. Bármily különleges is a dervis-tánc, azért senkinek sem szabad elhagyni a Turbe belsejét, addig, míg nem látta Dselal Eddin a nagy szedzsuk költő sirját. Ott nyugszik a szent tánchely közelében, és sirján látszanak az afgán írárok még s ez a költő az, kinek a lelke még ma is összetartja ezeket a derviseket, s a ki nagy lelkéből szötte az ő fantasztikus meséit s költeményeivel varázshatalom alatt tartotta környezetét. A ki arra jár, emeljen kalapot a sir előtt s keresse ki a nagy költő versét, melyben így énekel:

Bi sno ez nej
 Csun hihejet mi kunet
 Vez dsudáji há
 Csun sikejet mi kunet.
 Hallgass a furulyára,
 Mikor az beszélni kezd
 Midőn szenvedéseit neked elbeszéli,
 Hisz mikor engemet a nádasból kivágtak,
 Már akkor panaszhangoztam én.
 Az én panaszom, a világ állhatatlansága,
 Az én panaszom mindennek mulása.

Nyugodj tovább turbános sirodban Dselal Eddin, a szedzsukok nagy genie-je te. Nem éltél hiában, láng lelked emléke, mindétég fönnmarad.

Hölgyeim és uraim!

Visszafelé tértünk Anatólia belsejében, Konstantinápoly felé. Afion-Kara-Hiszárban vagyunk. A fekete várban, ebben a különös, falhoz nyomott városfészekben. Valami földkitörés teremtette itt meg, ezt az elváltozást, mely itt a síkság szélén bazalt-hegyeket tört föl a földtakaró felé. Olyanok ezek a fekete hegyek, mintha valami láthatatlan szörnyeteg rágókészülékei lennének, melyek ide a fölszínre fölbukkantak, aztán megmerevültek. Az a kis török város, olyan a hegyszörnyek tövében, mintha fecskevár lenne az egész építmény, melyet a szorgos kis állatok sárból összetákoltak, hogy valami menedékük legyen. Ugy lelapul az egész város ezeknek a fenyegető hegyeknek a lábánál, mintha félne a kőtömegek titkos hatalmától. Különös hely ez a Afion-Kara-Hiszár, tele rejtélylyel, tele mesevel. Tömérdék titok lappang itt a föld alatt, a mely csak akkor pattanik ki, mikor valami emlék a régmúlt időből napfényre kerül. És különös ezen az elhagyott messze helyen, midőn a közelmúltban megkaparták a földet, hogy egy épületalapot lerakjanak, egy magyar pénz került föl a napfényre. Egy ezüstpénz Báthory Zsigmond idejéből, hogy mi a regéje ennek a pénzdarabnak, arról hallgat a föld, azt elnyeli éppen úgy, mint a hogy beitta már annyi ember véré. Afion-Kara-Hiszár kellő közepén van a legnagyobb hegyorom, melyet az alacsonytetős város teljesen körül fog. Ennek a hegynek a tetején egy régi várom látszik még, mintha meg akarná koszoruzni a hegy tetejét. Még a régi szeldzsuk időkből ered. Nagy szerepe volt később is ennek, mikor Barbarossa keresztes hadaival itt táborozott, mikor átvonult Ikonion, a mostani

Konja ellen. Sőt Bouillon Gottfried is megpihent itt, mikor keresztos vitézeivel a vidéket járta. A hegytetejéről pazar kilátás van az egész messze tájék fölé s úgy lehet, hogy a ki ezt a várat bírta, uralkodott az egész róna síkján. Ma már csak a feketélő romok maradtak vissza s a kereszteshadak helyett vijjogó véresék s huhogó baglyok táboroznak a vármaradvány belsejében. Afion-Kara-Hiszár egész környéke tele van rejtélyes helyekkel. Alig pár ezer méterre ettől a vulkánikus hegycsoporttól, egy domb oldalából mintha csak kőfogpiszkálók lennének, elémerednek a földből a régi phirigai idők emlékeként Jupiter templomának romjai. Senkisé kutatja a romokat, csak a törökök ásnak ki néha egy oszlopot, hogy szántóföldjüket meghengereljék vele. Az egész hegylánc, mely a nagy láthatárt beszegi, a mesék birodalmához tartozik, csak ki kell a hegylánchoz menni és föl kutatni a ritkaságokat, melyekkel épp úgy nem törődik senki, mint az egész nagy vidékkel, mintha a romokkal együtt aludnék itten örök álomban minden. Ez a hegylánc itt pedig nem más, mint egy márványöv, mely Anatolia belsején átvonul. Mert a hegyek belseje drága márványból áll, csak le kell huzni a felső réteget s a márványerek rögtön napfényre kerülnek.

Ős idők óta ismerték ezt a Szidanai telepet, mely oly gazdag márványerekben, mint Klondike földje aranyleletekben. Harminchét fajtája a márványnak bukkanik föl a földön *Szidanában*. A regemultban is bányászták e ritka szép márványköveket itt s Phydias vésője alá, innét hordták a kőanyagot, hogy lánglelkének ötletei szerint megalkossa remek műveit. Az egész epehezusi iskola, mely annyi hires szobrászt nevelt a régi korban, innét kapta a márványanyagot. Még most is megvan Phidias telepe, melyet most már nem érintenek többé, de a falban, a márványanyagban, még ma is látszik egy-két görög vésett írás, melyet pár évvel ezelőtt a falba róttak ismertető jelnek.

Bejárni ezeket a bányákat nagy élvezet és sok gyönyört okoz, annyi változatot képes nyújtani a kívájt hegy oldala. Némely helyen hófehér az egész partközlet s a leomlott törmelék olybá tetszik, a mint finom szemcsés kő-

veivel csillogni kezd, mintha jégseletek lennének csak, melyek leolvadtak a nagy kristálytestű jéghegy tömegéből. *Nansen*, mikor bejárta, az ember nem látta vidéket, ott fönt a földgömb tetején, hogy a sarkot kikutassa, ilyen jégmezőkön barangolhatott át, mint a milyent itt márvány törmelékével ez a szidanai bánya bemutat. Oly szép mikor a habszínű márvány mellett föllépnek az árnyalatok és a tarka színtől a rózsaszinig annyiféle színváltozást fölidéznek. Nagymesszire lakatlan a vidék a környéken, s csak a fenséges láncolata ennek a márványgyomru hegységnek uralkodik az egész tartományon. Olyan vad, olyan pusztá, olyan letarolt az az egész környék, és mégis oly érdekes, oly hatalmas, talán éppen a vadság adja a hatás erejét, de ritka tájék az, mely annyi erőt tudjon kifejezni hegybarázdáival, mint a szidanai márványtelep környéke. Hogy visszatérjen az ember a tenger mellé, ennek a hegyláncnak észak felé futó halmait kell követnie. Gyönyörűen pusztá ez a vidék, s valahányszor átmegy az ember ilyen vad vidéken, mindig föl villanik az ember előtt a nagy tudós Brehm emléke, ki az északi sarktól az egyenlítőig bejárta a földet, s annyi poézissal, annyi szeretettel írta meg a pusztá költészetét. Vagy mit szenvedhetett Vámbéry, míg dervismódra bebarangolta ezt a vadont. Mert azokban a kis hegymenti törökfalvakban a kunyhóban szorongó nép is oly vad, mint az a föld, melyen évszázadok óta laknak, s a melyen katonai fedezet nélkül alig lehet a hegyek között kóborolni. Mert sok rémhistória kering az elrablott emberekről, de a ki itt tatárkézbe kerülne, arról ugyan sehol soha semmi hír szárnynra nem kelne. Kjutahia felé kelve, alig van helység, vagy sekély vizipatak, mely valami ókori emléket ne rejtegetne, úgy tele van tüzdelve ez a föld ereklyékkel, mint a sündisznó háta szuró tüskékkel, észre kell venni ezeket a tradicionális maradványokat, mert szinte kiabálnak, úgy előtérbe lépnek az ut körül. Kjutahiából, mely az Alajundi-hegy hajlott oldalába fészkelődött be, már messziről meglátszik a citadella romalakja, melynek már csak bástyafalazatai állanak a hegy tetején, nem töredezték még ki egészen, csak koronájuk kopott meg nagyon. Kossuth

sokat nézegethette ezt a furesa emléket, mikor ide volt internálva, mielőtt a szultáni irádé megengedte neki, hogy Amerikába átevezhessen diadal körutjára. Gyönyörű hely Kjutahia, de nem a hontalanok, nem a száműzötteknek, csak az utazónak, ki egy pillanatig gyönyörködik a fenséges város képében, aztán magába zárva a város impresz-szióját eltávozik, hogy soha vissza ne térjen. Oly szép, oly érdekes hely ez a Kjutahia, hogy ha az ember fölmege a vár mellé és végignézi onnét fölülről a vidékre, megérti a mese titkát és megmagyarázva találja azt a esodát, hogy Aesopus, a meseköltészet atyamestere itt született ebben a festői szép félreeső province városkában. Azok a piros tetős kis házak zöld színű szegélyeikkel oly édes, oly kedves mesebeli képet adnak, hogy a legérzékletlenebb embert is kell, hogy meghassák, s hozzá még az egész kis helység mintegy odamenekült a hegy lábához s oly alázatosan meghuzódva épült meg a völgy sarokban, mint egy kis virág lenne, mely városalakban tilt ki a földre. Festőknek kellene idejárni, hogy művészi beállítással s egyéni szemükkel megnézve Kjutahiát, megörökítsék azt. Ha egy festő-poéta fölkeresné ezt a helyet s megnézné azt a kevert népet, mely Kjutahi szűk utcáiban szorong, nagy zavarban volna, hogy az embereket állítsa-e meg, hogy vásznára vetítse alakjait, vagy fölemelkedve a város házai fölé, csak a tájékat rajzolja meg. Az bizonyos, hogy mindent megtalálni Kjutahiában, a lenyugvó nap színhatásaitól, a kőborló vízfordókig, minden különleges, színérzék izgató dolgot. Egy bizonyos, hogy ebben a városban még ma is élénk az élet, sok faj keveredik itten, mert a hagyományos ünnepnapokon besereglik a messze környék ide erre a helyre. Érdekesebbet, mint egy ilyen vándor emberalakot elképzelni is alig lehet, olyan rejtélyes, olyan ősidőből való, hogy félelemmel tekint rá az ember.

Kjutahiában még ma is megvan a híres ősi kalmárvilág és a fayence-művészetnek most is otthona e város. Ez ugyan már nem a régi szeldsuk fajence többé, de még ma is szép és érdekes ez a kék és zöld színű porcellán, a mint ott a kemencében megszületik. A város végén török szokás szerint itt is kaszárnnyak vannak, de ezeket nem

török ész építette, hanem Kossuth tervezte őket időtöltésből, vagy talán azért, hogy a portának valamivel kedveskedjék. A hol az ember azt hinné, hogy vége van Kjutahia csodáinak, ott van ennek legnagyobbszerű ékessége, mert közel a város végéhez, a hegy mellett, még ma is áll Jupiter temploma. A nagy szentélyből tizenöt oszlop van még és az északi rész oldalfala is megmaradt s ez az őskor egyik legrégebbi, de föltétlenül legépebb emléke, mely kőerélyével erősen dacolt mindmáig a korrall. Kjutahia ezzel az emlékkal tűnik el szemünk elől s a nagy fősíkon átkelünk Gordium felé, azon az uton, a melyen kitiprott csapások fehérlenek a föld porondján, melyet a tevekarakvánok tapostak ki a kopár talajon. Oly érdekesek ezek a karavánok, a mint ősi lassúsággal ballagnak egymás után s egy-egy összeláncolt tevesorban harminc teve is lépdel, melyet legelől a tatár kis szamarán ülve, baktatva vezet át a sivatag tájon. Nincs érdekesebb, mint az, a hol ezek a láthatatlan idők óta létező utazó tevevonatok az ujkori gőzvasutttal találkoznak, annyi ankrónizmus van ebben a találkozásban, s annyi szimbolizmus, mert az őskor és az ujkor találkozása ez, ennél komikusabb már csak az lenne, ha az egyiptomi évezredes piramisokat repülőgépek csapkodnák körül acélszárnyaikkal, mint valami modern elektromos pillangók, melyek körülropködnék az ősemlék együgyű kőmunkáit. Kjutahiából az ut Eski-Eshier-en át vezet keresztül, egyszerű török hely ez, nincs benne semmi rendkívüli, talán az egész azért olyan sablonos, hogy Angorának, a régi Gordiumnak annál több diszitő emlék jusson. Az a sok sziklás vidék, mely elválasztja Angorát s mely csak vadjuhok s kóbor tatárok tanyája, jól kifárasztja az embert, míg Angorába ér. Sok kőhalom után, egy hegydomb tetejéről látszik meg először a fellegrvár, mely egykor híres rablótanya volt. Véres csaták folytak ezen a vidéken s Bajezed szultán egy csatában itt vesztette el egész seregét, trónját és szabadságát. A fellegrvár, mint valami keselyűfészek, fent a magas sziklafal tetején trónol, hogy a mint ellenség tűnik föl a halmok között, rájuk lehessen csapni innét a magasból. Maga a város, a hol Nagy Sándor oly rövid uton megoldotta azt a rejtélyes csomót, az ott szo-

rong a vár alatt, mint egy kis tücsöktanya. Ma nem is más, mint egy elhagyott fészek, a hol csak a tifusz meg egyéb undorító nyavalya hősködik s a többi teremtmény kedvetlenül és unottan vánszorog, szorong az utcán. Koldus ez a nép s nagyon kiéhezett a rézbaksisra. Elöl a helység bejáratánál még áll Augustus császár diadaloszlopa, oly elhagyottan, mint egy rab golya, mely egy lábon üldögél, úgy látszik a golyák megsejtették az oszlop szomorú magányát, mert tetejére rakták fészkeiket, hogy költsék a pelyhes magzatot... Bent a sűrű házsorok között Augustus császár temploma is megvan még, megvan belőle annyi, a mennyit a jó törökök nem építettek be valami mecset belsejébe, mert bizony ennek a romnak a fele így is egy mecset tűzfalául szolgál, hogy a miért megtűrték ennyi ideig, valamiképpen leróhassa fenmaradásának adóját. Mert jól mondta az egyszerű bölc: meghalni és adót fizetni minden embernek kell és kell különösen Törökországban, a hol az adó talán még annál is nagyobb, mint a minőt az Osztrák-Magyar monarchia rábiggyesztett — úgy emlékül — lakóira. Ez az Anatólia oly érdekes, hogy az embernek valósággal ki kell magát vonszolni ennek belsejéből, hogy itt ne maradjon pár esztendeig, míg minden titkát föl nem kutatta ennek a misztikus földnek. Huszárhoamnál gyorsabban kell átvonulni rajta, hogy az Ismid-öbölnél tengerpartot lásson ismét az ember. Itt megkezdődik az alászállás az ezer méter magas fensikről a tenger felé. A zöld fayence mecsetű Bosjukon át el lehet jutni Biledjik felé, mely már lejjebb esuszott egy völgyszakadékba, a mely mind közelebb igyekszik simulni a tengerhez. Eredeti ebben a városban az, hogy a forráskutat egy régi római szarkofágból csinálták meg s a jó törökök hullaporon át iszszák még a forrásvizet is, hogy a Korán szerint teljesen tiszták legyenek. Ezek a sziklás hegyek oly ravasz utat képeznek mindenfelé, hogy onnét csak az tud kimenekülni, ki a Kara szű patak esését követi. De az is igaz, hogy ritka föld az, a mely olyan tűneményes élvezetet képes adni, mint ez a kiszabaduló ut, a mely a nagy fensik belsejéből lefelé vezet. A mint a sziklák eltűnnek, azonnal a legbájosabb képek, a legkedve-

sebb kis
elő és ol
a parac
kőmarac
kertjébe
és látha
az emi
szakadt
város jó
mert oly
mintha
oldalba
valóság
Thököly
nyugszik
a hazátl
pihenhet
ján itt t
felé meg
rusfa jel
hadvezér
riadó hel
lábu hiv
a föld a
nyáján t
hogy egy
menni, a
gyobbsze
mesebeli
oly szépe
vizpart s
a hol Ha
város ka
Ozman v
dalomna
vével ért
vonatkoz
Brussza.
megy, m

sebb kis ciprusfákkal beültetett kis keleti városok jönnek elő és oly édes, oly enyhe benyomást tesznek, mintha újra a paradicsomban volnánk és a sok rideg szikla és kőmaradvány után fölébredtünk volna újra Éden kertjében. Mikor pedig Ismidnél felesillanik a tenger vize és látható lesz az a nagy öböl, akkor újra beleszeret az ember a Márvány-tengerbe, mely messze beszakadt itt a partba, hogy elénkbe jöjjön. *Ismid* maga a város jóformán úgy néz ki, mintha romokon épült volna, mert olyan a víz fölől Diocletion császár palotaromjaival, mintha azok a kőromok lábazatul szolgálnának a hegyoldalba épült favárosnak. Gyönyörű hely ez az Ismid, egy valóságos drága gyöngy, s csak az szolgál megnyugvásul, *Thökölyi Imre* sirját körülállva, hogy paradicsomban nyugszik az, kit itt az Ismid-öböl partján temetnek el. S a hazátlan ember a hazai föld helyett az Éden kertjében pihenhet ottan. De nem ő az egyedüli, a ki a kelet Rivieráján itt talált nyughelyet, mert közel Ismidhez, arra Gebse felé megvan még *Hannibál* sirja is. Két óriás ősrégi ciprusfa jelzi merre van sirja s egyszerű köemléke. A nagy hadvezér sirja fölött békés nyájak legelésznek s a harci riadó helyett a török pásztor fujja egyhangu sipját négy-lábu hiveinek. Hogy mi maradt meg *Hannibál*ból odalent a föld alatt, azt ne kutassuk, egy bizonyos, azt mindnyájan tudjuk, hogy egykor azért járt ezen a földön, hogy egy korszakot megteremtsen. Az Ismid-öblön végigmenni, a legmagasabb foku élvezetek egyike, s a legnagyobb dolog, mit ez az ország bemutatni képes az ő mesebeli földjén. Álmokat, meséket talán sehol sem lehet oly szépeket szólni, mint itt az Ismid-öböl mellett. S ez a vízpart sok kilométer hosszú s szembe ezzel a partoldallal, a hol *Hannibál* alszik, van még *Mondania*, a mely *Brussza* város kapuja. Innét lehet legjobban megközelíteni a nagy Ozman városát. Mert ez a *Brussza* gyökere az egész birodalomnak, innét jött ki az a nagy nép, mely *Szolimán* nevével érte el fénykorát. De eltekintve minden tradicionális vonatkozástól, egymagában is hatalmasan szép hely ez a *Brussza*. Mikor az ember azon a kis fensíkon közelébe megy, mindjárt látja, hogy egy csodaszép várossal van

dolga. Olajligetek és ciprusfa-sorok látszanak mindenfelé, az egyiknek ezüstlevele van, a másik meg egy nagy smaragdkönek látszik, s mikor a nap reájuk süt, oly bájosak, oly keletien szépek, hogy az fölrázza talán még az apatikus embert is. Ha pedig holdfénynél látja az ember, akkor megérti, hogyan keletkezhettek azok a különös szövésű keleti mesék. Pierre Loti is járt ezen a helyen, s annyira a varázsa alá vette *Brussza* az ő érzékeny, csipkemódra finomszövésű lelkét, hogy énekelni kezdett, s összes boldogságát belelehelte kedves könyvébe, az *Asiadé*-ba, melyet annyi szerelemmel írt meg. Oly fönséges ez a város, a háttérben a nagy Olimp-hegygyel, hogy nem is lehet az más-kép, mint hogy fölszakítsa a költő lelkében az összes érzéseket az ő színhatásával. Ha az ember *Brussza* utcáit bolyongja, s meglátja az *Ulu Djamit*, azt a husz alacsony kupolás mecsetet, melynek belsejében szökökut csobog, akkor érzi maga fölött uralkodni azt az erőt, melyet az a különös faj beleépített mecsetjeibe. De alig lehet *Brussza*-ban megnézni egész valójában valamit, mert annyi új változat tolul az ember elé, hogy lehetetlen kimeríteni az egyes remekeket. Talán azok az utcán járó alakok sem hagyják pihenni az embert, mert az ő kendős ruhájukban annyi rejtély van, hogy minduntalan rájuk kell nézni. Azt hiszem, Pierre Lottinak is szemébe ötlöttek ezek a rejtelmes kalikóruhában járó asszonyok, a kik aztán a forrásvíz mellett egymásnak elmondanak mindent, mert mindent tudnak szédítő pontossággal, a mi a városban történik. Ha az ember az utcán jár, a farácsos termes ablakok alatt, lehetetlen, hogy meg ne álljon egy pillanatra, hogy ne figyeljen a kiszűrődő zajra. Kelet regéi ott születtek azokban a házakban, azokban a háremekben, a melyekben örökké ifju az élet, örökké szép, mert ott csak azt ismerik az életből, a mi édes. Gitár mellett perdül a tánc s a fölizgatott kéjben uszó török pasát összeforró édes csókkal bájolják el háremnői. A harem Kelet kiváltsága, itt még szabad önfelédten, csak a szerelmet szeretni s csak a kéjnek élni, álomban élni. Ilyen szép álomban alszik ez az ország s nem fog sohasem fölébredni ebből a bűlből álomból. És

miért is ébredne föl, hisz élt tüneményszerű élettel s most alszik álomba hullva. Ezek az emberek itt nem rohanak az üzlet után, nem élvezik másképp az életet, csak álomködön át. Hogy ott messze nyugaton mi történik, azzal nem törődnek, csak mikor nagy rázkódások érik őket, akkor ocsudnak föl egy pillanatra a valóra, s akkor, mint a ki száz évek óta alszik, nem ért meg semmit abból, a mi körülötte történt azóta. Hagyni kell őket gitármulatságaikkal s Allah iránti elfogultságukkal s a ki közejük megy, ha meg akarja érteni őket, ne tegyen mást, csak álmodjon velük szintén. De mielőtt elhagynánk Brusszát és egész Ázsiát, gyerünk a zöldmecsset elé, mely a fayence művészet klasszikus alkotása. Ez a fellegrvárban, a Hiszárban van, a hol Ozman, a nagy birodalom ősapja, alkotója s fia Orhan örökalmát alussza. Mit tudtak ezek az emberek a fayenceval csinálni, jellemezni s egyszerre meséket szőni a falba, ezzel az ő keleti titkukkal, a fayence művészet bájoló hatalmával. S ott, hol Orhan és apja, Ozman nyugszik, ott van a legszebb tájkép, ott a mecsset előtt, ha a nagy szultán valami rendkívüli szépet akarna kérni ott a tulvilágon, igazán nem kérhetne mást, csak azt, engedjék meg neki, hogy mecssetje kapujából még egyszer kinézessen birodalmába. Ugy fáj, hogy el kell magunkat tépni Brusszától, de egyszer az álomnak véget kell szakítani s az álom csak addig tart, míg Ázsiában járunk. Csak itt van még csönd és magány s az érintetlen buja természet itt hajt még, az ő isteni erejével. Ott a tulpartokon, ott az európai részen, ott már sok a mesterkéeltség, a mit a reális élet megkövetel, mert az nem tűr meg semmit a régi mesevilágból. Nincs is ott semmi, a mi oly szép volna, mint ez az Anatólia, sokkal petyhüdebb, kiéltőbb már ott a föld, minthogy szép dolgok alkotására volna ereje. Az a Szaloniki, az egy kereskedő város, egy öböl közepén, nincs annak semmi különlegessége, legföljebb vesztegzára, ha a pestis fölüti fejét az álmok országában. Ezt a várost legjobb úgy elhajtani az embernek maga előtt, mintha egy vetítőgépbe bekapcsolt festmény nem sikerült képe lenne csak. Aztán pedig innét mennél följebb megy az ember a török birodalom európai részében,

annál vadabb és annál kietlenebb lesz a föld s ott az északi határon *Albánia* területén már csak kiégett, kihalt kőhegyek látszanak, melyeken alig van cserjebokor, s a határ felé pedig már oly kopárok a hegyek, mintha csak megdermett hamumaradványok lennének ott a föld tetején. Nincs is itt semmi és senki, legföljebb kőbor rablók, kik koronként leereszkednek mint a kőd arra Cserkeszkőj felé, hogy megállítsák és kifosszák Hirsch báró vonatát.

Nem kél már több kép, megszakadt az álom, az idézés órája már lejárt. Ozman birodalma tul van hegy-völgyön, bérceken s nem maradt meg belőle más, mint egy-két impresszió, mely a lélek érzékeny szerkezetébe fennakad. Álmodni szépet sohasem rossz, csak a rossz álomra haragszunk mindig, arra az álomra, mely nem tölti ki a lelünköt.

Bágyadtan fénylik már a félhold sarlója, nem telik ki alakja tán soha s ragyogni sem fog soha már ugy az égen, mint egyszer nagyrégen, világverő Szolimán idejében. De míg élni fognak e világon ember-lelkek, Ozmán hatalmát, Szolimán erejét s a török faj fényes nagy nevét mindig földidézik, hogy érezzék azt a varázst, mely annyi éven által a gyönyörben és vágyban s édes mámorban tartott egy egész népet, hogy álmodva éljen át annyi sok száz évet. A ki csak e földön szereti, hogy ha aranykőd futja át az álmát, az menjen el oda messze, s keresse föl a szultán birodalmát!

V E G E.

KÉPSOROZAT.

I. MESÉK VÁROSA.

1 Konstantinápoly	24 Nargiléző törökök
2 A mesék városalátképe	25 Török nő arcképe
3 A jedikulé	26 A nagy bazár
4 Stambul	27 A köpekutyák
5 A város látképe	38 Szelim kutja
6 A régi serai	29 A Top kapu vidéke
7 A serai kapuja	30 Szuleiman mecsetje
8 A serai szalonja	31 Nyilvános mosakodás
9 Nagy Sándor koporsója	32 Az aranyszarv-öböl
10 A janicsárok fája	33 A galatai hid
11 Szent Irén temploma	34 A galatai hid élete (mozgó kép)
12 Ahmedt mecsetje	35 Gyümölcsárús
13 Hadsí arckép	36 Kalmár
14 Aja Sofia	37 A galatai torony
15 Az Aja Sofia belseje	38 Pera
16 Az Aja Sofia bejárata	39 A st. Benoit-kolostor
17 A Hypódrom-tér	40 Rákóczy sirja
18 Phythia oszlopa	41 Zrinyi Ilona sirja
19 A vakolt obelisz	42 Öböl-kép Scutári felé
20 Konstantin égett oszlopa	43 Az Yldiz kioszk
21 Mohamed sirja	44 Szelamlík
22 Abdül Asis sirja	45 A Hamilad
23 Stambul utcája	46 Felvonulás a Szelamlíkra (Mozgó kép.)

II. FELVONÁS.

A DERVEISEK FÖLDJE.

47 A Dolma Bagtché	73 Aquadut Smyrna
48 A kert képe.	mellett.
49 A Dolma Bagtché	74 Aquadut kanyarulat
belseje	75 Az ephezusi várrom
50 A nagy terem	76 Az ephezusi gimnázium
51 A fürdőszoba	77 A ephezusi színház
52 A Tseragan-palota	78 Magnesia
53 A Ronédi Hiszár	79 Niobé emlékszoba.
54 Az Anadoli Hiszár	80 Pergamon látképe és az ásatások
55 Bouillon Gottfried fája	81 Pergamon sziklahegyei
56 Ázsiai partrészlet	82 Sardes
57 Scutari	83 Török falu
58 A scutarii temető	84 Török férfi
59 A temető másik része	85 Török jármű
60 Török sirok	86 Theológus
61 Leander tornya	87 Dervis
62 Utazás a Bosporuson (Mozgó kép)	88 Ack-chehir
63 Halászkok a Márvány-tengeren	89 Konja
64 Prinkipo szigetei	90 Konja látképe
65 Rodostó látképe	91 Táncoló dervis
66 Sapho szigete	92 Szeldsuk-romok
67 Az Olymp hegye	93 Ala-Eddin trónja
68 A görög leány tipusa	94 Jndse Medressé
69 Smyrna	95 Márvány Medressé
70 Smyrnai öböl	96 A Schahib Ata-mecset belseje
71 A kikötő	97 A turbé
72 A karavánok hidja	98 A táncoló dervisek
	99 Dselal-Eddin sirja

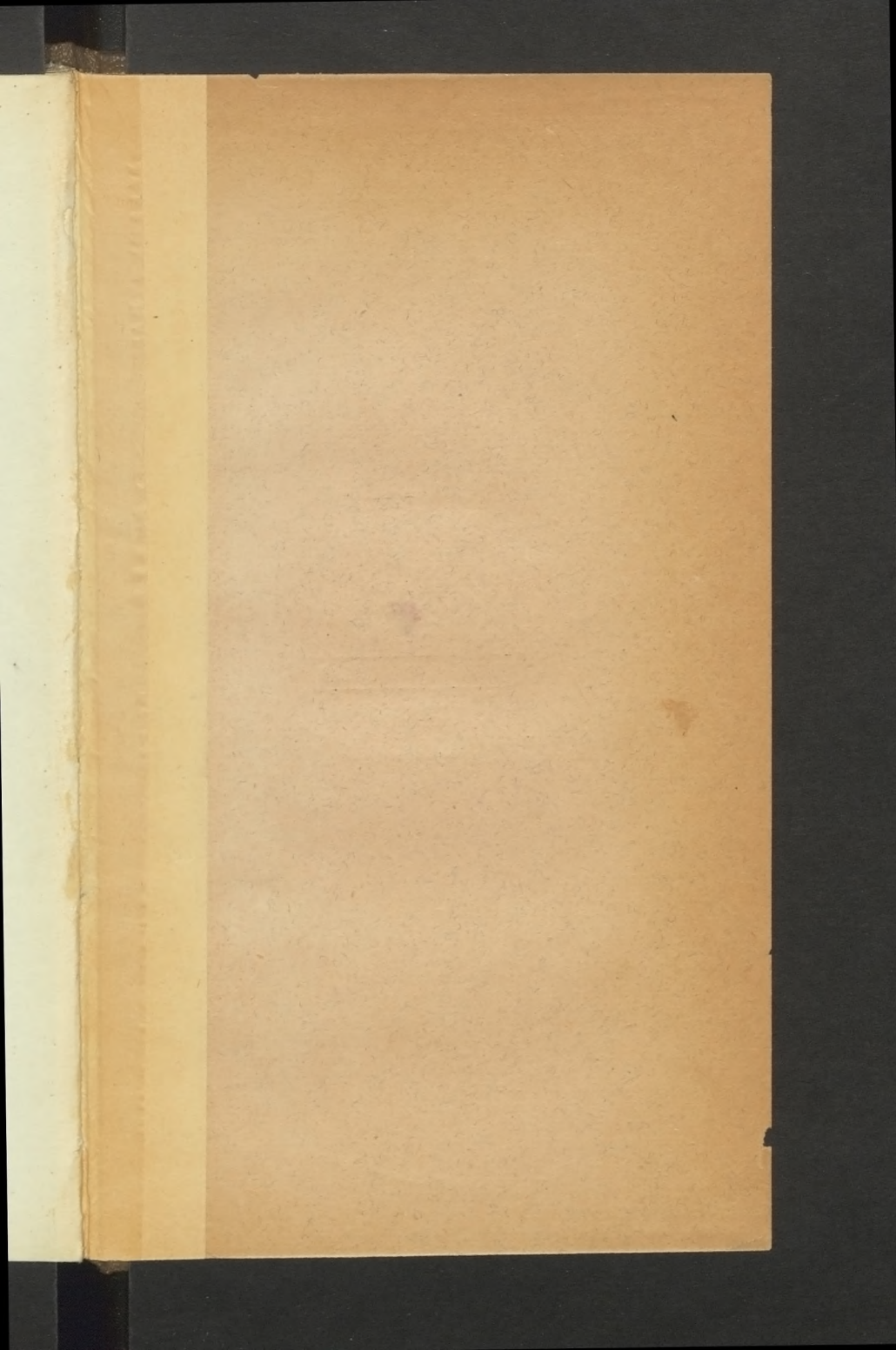
III. FÖLVONÁS.

AZ ALSÓ ORSZÁG.

100 Afion Kara Hiszár	118 Augusztus emlékoszlopa
101 Kara Hiszár látképe	119 Augusztus temploma
102 Barbarossa vára	120 Bozjuk
103 Látkép a hegytetőről	121 A Biledjik-i forráskut
104 A szlydanai márványtelep	122 A kara szu völgye
105 Phydias márványtelepe	123 Ismid
106 A fehér márványmező	124 Diocletian palotája
107 Török szekér	125 Tököly Imre sirja
108 Kjutachia	126 Hannibál sirja
109 A fellegvár	127 Brussa
110 Látkép a hegyről.	128 A város látképe
111 Vizhordó	129 Az Ulu-Djamid
112 Kóborló török	130 Török hárem
113 Jupiter temploma	131 Török nők a forrás mellett
114 Teve-karavánok	132 A Hiszár
115 Eski-Eshier	133 A zöld mecset
116 Gordium fellegvára	134 Szaloniki
117 Angóra látképe	135 Albánia
	136 A török határ

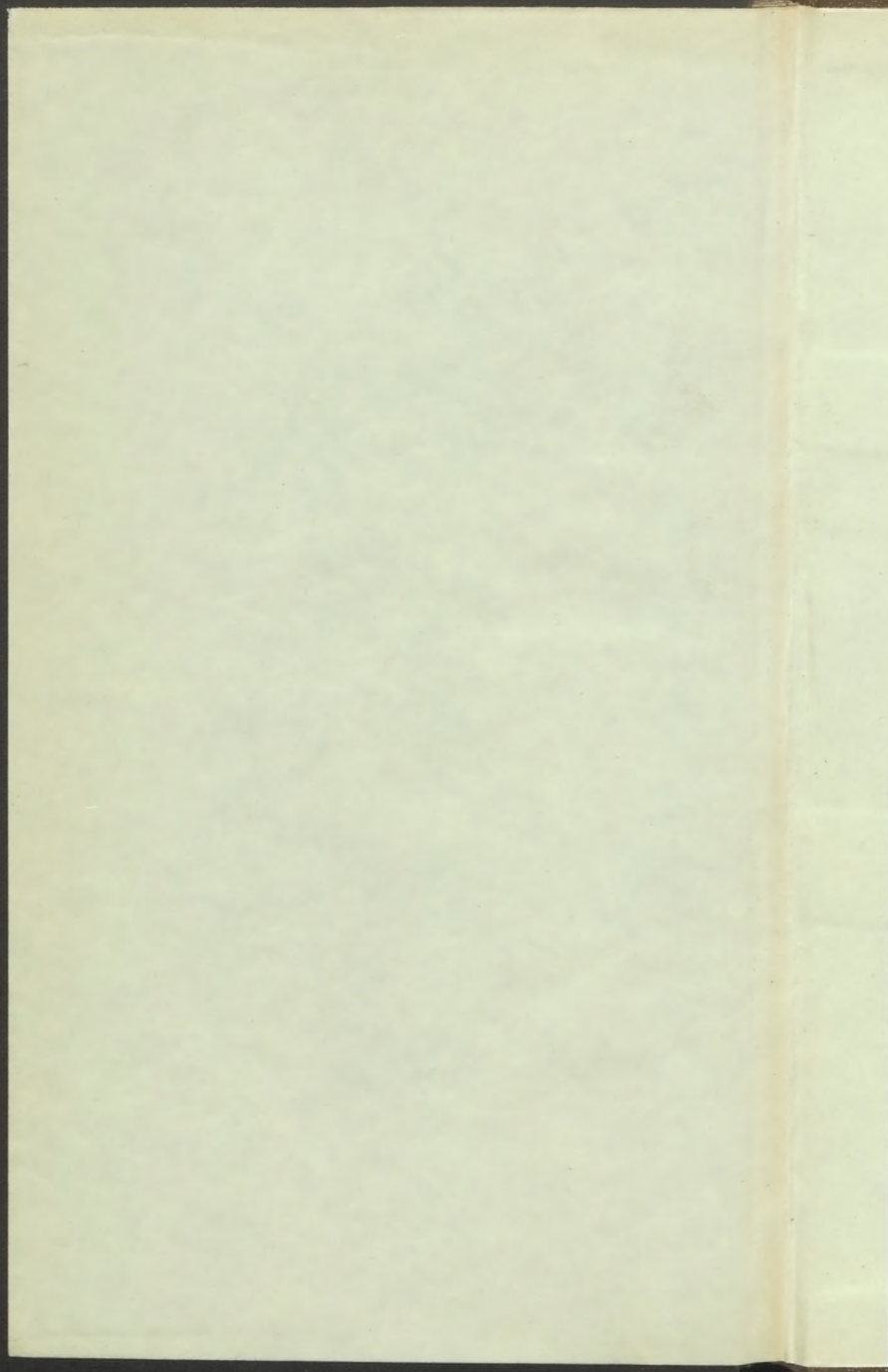

BUDAPESTI HIRLAP

NYOMDÁJA

1972 SEP 13

